

Джек Лондон

БІЛИЙ ЗУБ

ВИДАННЯ З ПАРАЛЕЛЬНИМ ТЕКСТОМ

Jack London

WHITE FANG

Видання з паралельним текстом

Джек Лондон

Білий Зуб = White Fang

«Фолио»

1906

ББК 821.111(73)

Лондон Д.

Білий Зуб = White Fang / Д. Лондон — «Фолио»,
1906 — (Видання з паралельним текстом)

ISBN 978-966-03-8111-7

Творчість американського письменника Джека Лондона (1876–1916) не менш різноманітна, ніж його життя, сповнене пригод і небезпеки. Своєю славою він зобов'язаний передусім видатній плеяді «північних оповідань» і повістей. «Білий Зуб» – один з найкращих творів письменника. Це дивовижна історія братерства чоловіка і звіра, яка вже понад сто років захоплює читачів різних поколінь. У ній йдеться про життя прирученого напіввовка-напівсобаки на прізвисько Білий Зуб під час золотої лихоманки на Алясці наприкінці ХІХ століття, про віддану дружбу цієї гордої і волелюбної тварини з людиною, яка колись врятувала їй життя.

ББК 821.111(73)

ISBN 978-966-03-8111-7

© Лондон Д., 1906

© Фолио, 1906

Содержание

Білий Зуб	5
Частина перша	5
1	5
2	8
3	13
Частина друга	18
1	18
2	22
3	25
4	27
5	32
Частина третя	35
1	35
2	39
3	43
4	45
5	47
6	50
Конец ознакомительного фрагмента.	52

Джек Лондон

Білий Зуб = White Fang

Білий Зуб

Частина перша

1

Слідом за поживою

По обидва боки вкритої кригою річки стояв, насупившись, темний сосновий бір. Вітер позривав з дерев їхнє біле, виткане з інею вбрання, і вони схилилися одне до одного, чорні і зловісні в примерклому світлі сутінків. Навколо панувала глибока тиша. Це був пустинний край, без руху, без життя, такий самотній і холодний, що навіть сумом не віяло від нього. Там вчувався прихований сміх, страшніший за всякий сум, невеселий, як усмішка сфінкса, холодний, як мороз, і жорстокий, як неминучість. То невимовна мудрість віків сміялася з марності життя й життєвої боротьби. То була пустеля, дика крижана північна пустеля.

І все ж там жевріло занесене з іншого світу життя й кидало їй виклик. По замерзлій річці тяглася упряжка їздових, схожих на вовків собак. їхня щетиняста шерсть була вкрита інієм. З їхніх пашек клубочився пар і, замерзаючи в повітрі, осідав на них льодовими крижаними кристаликами. Упряж на собаках була з ременю, і ремінні ж посторонки були прикріплені до саней, що волоклися позаду. Сани були без полозів. Зроблені з товстої березової кори, вони всім сподом лежали на снігу. Передок саней загинався назад, щоб легше було відкидати хвилі м'якого снігу. На санях стояла міцно прив'язана вузька довгаста скриня. Там лежали ще деякі речі – укривала, сокира, кавник і сковорода, але насамперед впадала в око скриня.

Попереду собак на широких лижах пробивала дорогу людина. За саннями йшла друга людина. А на санях, у скрині, лежала третя людина, що скінчила свій шлях. Пустеля перемогла її і звалила. Вона не могла вже більше ні рухатися, ні змагатися. Пустеля не терпить руху. Життя ображає її, бо життя – це рух. А пустеля завжди намагається знищити рух. Вона обертає в лід воду, щоб та не текла в море, висмоктує сік з дерев, заморожуючи їх до самої серцевини; але найжорстокіше і найстрашніше вона катує і гнобить непокірну людину – людину, що найбільше з усіх істот буває життям і споконвіку бунтує проти закону, за яким усякий рух зрештою мусить припинитися.

Проте попереду й позаду саней, безстрашні й невгамовні, пробивалися далі крізь сніг двоє людей, що лишилися жити. Вони були загорнуті в хутра і м'які вичинені шкури. Вії, щоки й губи в них узялися такою густою намороззю від дихання, що обличчя їхніх не можна було й розгледіти. Вони нагадували примарних гробарів на похороні якогось духа. А втім, це були живі люди, які зайшли в край самоти, знуцання й тиші, недосвідчені шукачі щастя, що сміливо вирушили у великі мандри, яким заманулося позмагатися з невідомим могутнім світом, таким далеким, чужим і бездушним, як безодня.

Вони йшли мовчки, зосереджуючи всі сили на фізичній напрузі. З усіх боків їх оточувала гнітюча німота. Ця німота тисла їм на серце, як глибока вода тисне на тіло водолаза. Вона гнобила їх своєю нескінченністю й непереможністю.

Проникаючи в найпотаємніші куточки їхньої душі, вона вичавлювала звідти, як вичавлюють сік з винограду, всі марні пориви й захоплення, всю властиву людині гординю; і манд-

рівники побачили, що вони кволі й маленькі, що вони лише крихітні порошинки світу, безсилі й немудрі серед гри величезних сліпих сил і стихій.

Минула година, минула й друга. Бліде світло короткого похмурого дня вже почало пригасати, коли раптом у недвижному повітрі пролунало невиразне далеке виття. Воно швидко знялося вгору, тремтяче й напружене, і поволі завмерло. Можна було б подумати, що це зойк якоїсь загубленої душі, коли б у ньому не бриніла люта злість і голодна жадоба. Чоловік, що йшов попереду, оглянувся назад і зустрівся очима з товаришем. Розділені вузькою довгастою скринєю, вони кивнули один одному головою.

Невдовзі вони почули виття у відповідь першому, що, наче голкою, пронизало тишу. Люди прислухалися, звідки йшли ці звуки. Вони линули зі снігового простору десь позаду. Одразу ж почулося й третє виття, знову позад них, тільки трохи лівіше.

– Білле, вони женуться за нами, – сказав той, що йшов спереду.

Голос у нього був хрипкий і якийсь неприродний. Видно було, що він говорить через силу.

– Шукають поживи, – відповів другий. – Я давно вже не бачив жодного заячого сліду.

Вони знов замовкли, пильно прислухаючись до виття своїх переслідувачів.

Коли зовсім стемніло, вони завели собак у сосни край річки і отаборилися там на ніч. Поставлена коло вогнища труна правила і за лавку, і за стіл. Собаки збилися до купи трохи далі від огню, гарчали, гризлися, але не виявляли найменшого поруху, щоб утекти в темряву.

– Поглянь, Генрі, як вони туляться до нас, – мовив Білл.

Генрі, присівши навпочіпки, ставив на вогонь кавник з грудками льоду. Він лише хитнув головою і не промовив ані слова, аж поки не примостився на труні й не почав їсти.

– Вони знають, як зберегти свою шкуру, – сказав він, – і воліють самі десь поживитися, ніж піти комусь на поживу. Розумні тварюки.

Білл похитав головою.

– А хто його зна!

Товариш Білла здивовано глянув на нього.

– Вперше чую від тебе, що собаки не розумні.

– Генрі, – сказав Білл, спокійно пережовуючи боби, – ти бачив, як вони гризлися, коли я їх годував?

– Гризлися більше, ніж звичайно, – погодився Генрі.

– А скільки в нас собак?

– Шість.

– Так, Генрі... – Білл спинився на мить, щоб надати більшої ваги своїм словам. – У нас шість собак. Я витяг з торби шість рибин. Дав кожному собаці по рибині, і все ж, Генрі, одному не вистачило.

– Значить, погано полічив.

– У нас шість собак, – байдуже повторив Білл, – і я витяг шість рибин. Одноухому не вистачило. Я вийняв для нього ще одну.

– Та в нас же тільки шість собак, – сказав Генрі.

– Генрі, я не кажу, що там були самі собаки, але семеро з'їло по рибині.

Генрі перестав жувати, глянув через вогнище на собак і полічив їх.

– Зараз їх тільки шість.

– Я бачив, як один побіг по снігу, – зі спокійною певністю відповів Білл. – Тоді було семеро.

Генрі жалісливо подивився на нього і мовив:

– Я буду страшенно радий, коли наша подорож нарешті скінчиться.

– Що ти цим хочеш сказати? – спитав Білл.

– А те, що оцей наш вантаж діє тобі на нерви і ти вже починаєш маячити.

– Те саме і я подумав, – спокійно відповів Білл. – І коли помітив, як щось побігло, подивився на сніг і побачив сліди. Тоді я полічив собак, і на цей раз їх було шість. Сліди на снігу є й досі. Хочеш подивитися? Ходімо покажу.

Генрі мовчки жував. Запивши вечерю чашкою кави, він обтер рукою губи й сказав:

– То ти гадаєш, що то був...

З темряви долинуло протяжне жалісне виття, тужливе і люте. Генрі спинився, прислухався і, махнувши рукою в той бік, звідки воно чулося, доказав:

– ...один з них?

Білл кивнув головою.

– Інакше не може й бути. Ти ж і сам бачив, як казилися собаки.

Виття тепер долидало з усіх боків, і тиша перетворилася на справжнє пекло. Перелякані собаки, збившись до купи, так близько тиснулися до вогню, що аж пообсмалювали собі шерсть.

Білл підкинув дров і закурив люльку.

– Що це ти сидиш сам не свій? – спитав Генрі.

– Генрі... – Білл у задумі кілька разів зятався з люльки. – Генрі, я оце думаю, який він щасливий проти нас. – Він показав на скриню, на якій вони сиділи. – Якби після нашої смерті хтось прикрив наші тіла від собак камінням, і то було б щастя.

– Звичайно, у нас з тобою немає ні рідні, ні грошей, як у нього, – відповів Генрі. – Нас ніхто не повезе ховати в таку далечінь.

– Ось що ти мені скажи, Генрі. Він же був у себе в країні поважною особою і не мав ні в чому потреби: ні в їжі, ні в одязі. Чого ж його понесло на край світу? Ніяк не можу цього зрозуміти.

– Коли б сидів дома, напевне дожив би до глибокої старості, – погодився Генрі.

Білл хотів був щось сказати, та роздумав. Він мовчки показав рукою в п'тьму, що стіною обступила їх з усіх боків. У непроглядній чорноті палала, як жар, пара очей.

Генрі мовчки показав рукою на другу пару і на третю. Палаючі очі мов у коло взяли людей. Вони пересувалися з місця на місце, зникали і знову загоралися.

Серед собак зростала тривога, і в пориві панічного страху вони підбігали до самого вогнища й повзали в ногах у людей. Один собака потрапив у вогонь і заскавчав від болю й жаху. У повітрі запахло смаленою шерстю. Коло палаючих очей неспокійно заворушилося і навіть відсунулося трохи далі, але як тільки собаки вгамувалися, воно знову наблизилося.

– От біда, Генрі, що нам нічим стріляти.

Білл докурив люльку й допоміг товаришеві розстелити хутра й укривала на сосновому гіллі, яке він розіклав на снігу ще до вечері. Генрі щось буркнув і почав роззуватися.

– Скільки, ти кажеш, лишилося в нас патронів?

– Три, – відповів Білл. – От якби їх було триста! Тоді б я показав тим клятим...

Він сердито посварився кулаком туди, де світилися очі, і обережно примостив коло вогню свої мокасини.

– Хоч би вже мороз швидше пересівся, – заговорив він знову. – Ось уже два тижні, як тримається п'ятдесят градусів нижче нуля. Ох, я ж і шкодую, що пустився в цю мандрівку. Не до душі вона мені. Дорого б я дав, щоб вона вже скінчилася. Сиділи б ми тепер з тобою коло печі в Мак-Геррі й грали б у карти. Ось чого мені хочеться.

Генрі знову щось муркнув і ліг у свою постіль. Він уже задрімав, як раптом його розбудив голос товариша.

– Слухай, Генрі, коли той зайда прийшов і схопив рибу, чому собаки не кинулися на нього? Ось що не дає мені спокою.

– Ти, Білле, став щось надто нервовий, – почув він сонну відповідь. – Раніше я за тобою цього не помічав. Мовчи й спи, і завтра буде все гаразд. У тебе щось із шлунком. Ото він і не дає тобі спокою.

Невдовзі обидва поснули й важко задихали, лежачи поруч під кількома укриттями. Вогонь згасав, і кільце миготливих очей тісніше оточило табір. Коли якась пара цих жарин присувалася занадто близько, охоплені жахом собаки тиснулися до купи й люто гарчали. А одного разу вони зняли такий шалений гавкіт, що збудили Вілла. Він обережно, щоб не потурбувати товариша, виліз із постелі й підкинув у вогонь гілля. Коли полум'я розгорілося, коло блискучих очей відійшло далі. Вілл глянув на собак, протер собі очі й придивився пильніше. Потім знову поліз під укриття.

– Генрі! – гукнув він. – Слухай, Генрі!

Генрі пробубонів щось спростання й спитав:

– Ну що там таке?

– Нічого, – відповів Вілл, – тільки їх там знову семеро. Я зараз їх полічив.

На це Генрі щось промимрив і знову захропів.

Уранці перший прокинувся Генрі й розбудив товариша. До світанку ще лишалося три години, хоч була вже шоста. У п'яті Генрі заходився кухарювати, тим часом як Вілл згортав укриття й готував у дорогу сани.

– Слухай, Генрі, – раптом спитав Білл, – скільки, ти кажеш, у нас собак?

– Шість.

– От і ні, – визивно заперечив Білл.

– Невже знову сім? – здивувався Генрі.

– Ні, п'ять. Один собака пропав.

Генрі вилаявся і, кинувши кухарське начиння, побіг рахувати собак.

– Твоя правда, Білле, – сказав він. – Товстун зник.

– Раз уже відбіг від табору, то зник як блискавка. За димом ми його однаково б не побачили.

– Та то вже дарма, – відповів Генрі. – Вони його з'їли живцем. Мабуть, скавчав у них у горлянці, хай їм біс.

– Це взагалі був якийсь дурний собака, – зауважив Білл.

– Але жоден дурний собака не пішов би на таке самогубство. – Генрі пильно поглянув на упряж, немов визначаючи особливості кожної з тварин. – Ручуся, що жоден з них не зробив би цього.

– Та їх і дрючком не відженеш від вогню, – погодився Білл. – Мені завжди здавалося, що з Товстуном щось негаразд.

Таким було надгробне слово, присвячене собаці, яка загинула на Північному шляху, – і воно було нітрохи не біднішим за інші епітафії загиблим собакам, та, мабуть, і людям.

2

Вовчиця

Люди поснідали, прив'язали до саней свою вбогу поклажу і, розпрощавшись з привітним вогнем, рушили в темряву. І знову залунало тужливо-лихе виття, немов хтось перегукувався крізь холод і п'ятму. Люди мовчали. Розвиднилося о дев'ятій годині. О дванадцятій небо на півдні зайнялося рожевим сяйвом. Але це ясне проміння швидко згасло. Навколо все посіріло, а о третій годині німий безлюдний край обгорнула своїм покровом полярна ніч.

Коли смеркло, хиже виття з правого, з лівого боку і ззаду залунало зовсім близько, так близько, що на зморених собак раз у раз нападав сліпий нестримний жах.

В одну з таких хвилин, коли трохи заспокоєних тварин пощастило знову загнати в посто-ронки, Білл сказав:

– Хоч би вже вони натрапили на якусь дичину й дали нам спокій.

– Та це справді страшенно впливає на нерви, – співчутливо відповів Генрі.

Більше вони не перемовилися й словом, аж поки не спинилися на ніч.

Генрі, нахилившись над вогнем, підкладав лід у горщик з бобами, коли раптом здригнувся, почувши звук удару, вигук Білла й пронизливе скавчання. Він випростався й побачив, як по снігу промайнула якась тінь і поринула в морок. Білл стояв серед собак і вдоволений, і якийсь приголомшений. В одній руці у нього був здоровенний дрючок, а в другій – хвіст од в'яленої риби.

– Половину таки вкрав, – сказав він. – Зате ж я його і вгрів! Чув, як заскавчав?

– А який він на вигляд? – спитав Генрі.

– Не розгледів. Знаю тільки, що чотири ноги, паща й шерсть – зовсім як у собаки.

– Певне, приручений вовк.

– Та ще який приручений, чортяка! Приходить, коли годують собак, і хапає свою частку.

Коли вони, повечерявши, сиділи на довгій скрині й курили люльки, блискучі очі оточили їх ще вужчим колом.

– Хоч би вже вони натрапили на лосів і залишили нас, – мовив Білл.

Генрі щось муркнув, не зовсім співчутливе, і хвилини п'ятнадцять обидва мовчали. Генрі дивився на вогонь, а Білл на коло очей, що світилися в п'ятні одразу ж за вогнищем.

– Невже ми ніколи не доберемося до Мак-Геррі? – знову почав він.

– Годі тобі каркати! – скипів Генрі. – Я ж кажу, що тебе згага дістала. Ковтни ложку соди й відразу полегшає. Та й мені стане з тобою веселіше.

Уранці Генрі прокинувся від лютих прокльонів, що так і сипалися з уст Білла. Генрі сперся на лікоть і виглянув з-під уквивала. Вогнище знову палало, а його товариш стояв серед собак з перекошеним від гніву обличчям і обурено вимахував руками.

– Що там таке? – гукнув Генрі.

– Головач утік, – була відповідь.

– Та не може бути!

– Кажу, що втік.

Генрі вискочив з-під уквивала й підбіг до собак. Уважно перелічив їх і почав разом з товаришем проклинати пустелю, що вкрала в них іще одну тварину.

– Головач був найдужчий з усієї упряжки, – нарешті мовив Білл.

– І аж ніяк не дурний, – додав Генрі.

Поснідавши в похмурому мовчанні, запрягли вони чотирьох собак у сани й рушили в дорогу. День був такий самісінський, як і всі минулі. Люди без слів просувалися по лону обмерзлої землі. Тишу порушувало лише виття їхніх переслідувачів, які, невидимі, бігли за ними. Коли серед білого дня нараз запала ніч, хиже виття, як завжди, залунало ближче; і знов пойняті жахом собаки плуталися в посторонках, бентежачи й без того пригнічених людей.

– Ну тепер чорта з два втечете, дурні тварюки! – з задоволенням вигукнув Білл того вечора, пораючись коло собак.

Генрі облишив свої кухарські справи й пішов подивитися. Білл не просто поприв'язував собак, а зробив так, як це роблять індіанці. На ший кожного собаці він накинув ремінь, до якого прикріпив довгого дрючка так близько до шиї, щоб тварина не могла дістати його зубами. Другий кінець дрючка він прив'язав ременем до вбитого в землю кілка. Отже, собаки ніяк не могли перегризти ремінь коло шиї, а добратися до ременя коло кілка їм заважав дрючок.

Генрі схвально хитнув головою.

– Тільки так і можна втримати Одноухого, – сказав він. – Він ріже ремінь, як ножем. Уранці всі будуть на місці.

– За це вже ручуся, – відповів Білл. – Коли якийсь зникне, лишиш мене без кави.

– Знають bestії, що нам нічим стріляти, – зауважив Генрі перед сном, показуючи на блискучі очі, що оточували їх з усіх боків. – Коли б ми могли разів зо два всмалити по них, то одразу

б здобули в них пошану. Щоночі вони підкрадаються дедалі ближче. Одвернись від вогню й придивися пильніше. Бачиш он того?

Кілька хвилин вони з цікавістю стежили за невиразними тіннями, що бовваніли в п'їтмі на певній відстані від вогнища. Що пильніше вдивлялися вони в якусь пару очей, то виразніше ставали обриси звіра. Часом навіть видно було, як він рухався.

Собаче виття привернуло їхню увагу. Одноухий нетерпляче скавчав, рвався кудись у темряву і зі скаженою впертістю намагався перегризти дрючок.

– Білле, поглянь-но сюди, – прошепотів Генрі.

Через освітлене місце якомсь боком прокрадався схожий на собаку звір. Він посувався дуже обачно й водночас сміливо. Зосереджуючи увагу на собаках, він підозріло озирався і на людей. Одноухий, шарпаючи за дрючок, поривався до невідомого гостя і несамовито скімлив.

– Ну й дурний же цей Одноухий. Нічого не боїться, – стиха мовив Білл.

– Це вовчиця, – пошепки відповів Генрі. – Через неї загинули і Товстун, і Головач. Вона зваблює собаку а вся згряя рве здобич на шматки.

У вогнищі затріщала гілка і, зашипівши, відкотилась убік. Звір злякано пірнув у морок.

– Знаєш, Генрі, що я думаю?

– А що?

– Що це та сама тварюка, яку я вгрів дрючком.

– Ну, звісно, та сама, – відповів Генрі.

– Занадто вже нахабно лізе вона до вогнища. Це дуже підозріло.

– Та вона знає набагато більше, ніж належить вовкові. Позаяк вовк прибігає до собак саме тоді, як їх годують, значить, він уже бувалий у бувальцях.

– У старого Віллена улюблений собака втік з вовками, – міркував уголос Білл. – Хто-хто, а я вже знаю цю історію. Я сам підстрелив його на лосиному пасовищі, натрапивши на зграю вовків. Старий Віллен плакав, як мала дитина. Він три роки не бачив свого пса. А той увесь час ганяв десь з вовками.

– А ти, Білле, здається, таки вгадав. Це, певно, саме той собака, що не раз, мабуть, їв рибу з рук людини.

– Якщо я матиму нагоду, то цей вовк, чи то пак собака, обернеться в шмат м'яса, – рішуче сказав Білл. – Нам більше не можна втрачати собак.

– Але в тебе ж лише три патрони, – заперечив Генрі.

– А я цілитимуся так, щоб не схибити, – відповів Білл. Уранці Генрі знову розпалив вогнище і зварив сніданок під хропіння товариша.

– Ти так солодко спав, – сказав Генрі, покликавши Вілла снідати, – що мені жаль було тебе будити.

Вілл з сонним виглядом почав їсти. Помітивши, що його чашка порожня, він хотів налити собі кави. Але кавник стояв далеко від нього, коло Генрі.

– Послухай, Генрі, ти нічого не забув? – сказав він з м'яким докором.

Генрі уважно обдивився і похитав головою. Білл простяг йому порожню чашку.

– Сьогодні ти не питимеш кави, – заявив Генрі.

– Невже закінчилася? – стурбовано спитав Білл.

– Ні.

– Може, ти боїшся, що вона погано впливає мені на шлунок?

– Ні.

Білл аж почервонів спересердя.

– Тоді дуже прошу тебе пояснити, в чому справа, – сказав він.

– Бігун пропав, – відповів Генрі.

Не поспішаючи, неначе задалегідь примирившись з лихом, Білл повернув голову до собак і полічив їх.

– Як це сталося? – апатично спитав він. Генрі знизав плечима.

– Не знаю. Мабуть, Одноухий перегриз йому ремінь. Звісно, сам він не міг би цього зробити.

– От паскуда! – повільно й спокійно мовив Білл, нічим не виявляючи люті, що клекотіла в ньому. – Свого ременя не дістав, то удружив Бігунові.

– Ну гаразд, Бігун уже покінчив з турботами цього світу. Тепер він вариться в шлунках щонайменше двадцятьох вовків, – сказав Генрі. – Пий каву, Білле.

Білл похитав головою.

– Та випий, – умовляв його Генрі, беручися за кавник. Білл відсунув від себе чашку.

– Ні, я не звик дурно ляпати язиком. Сказав, що не питиму, коли пропаде хоч один собака, і не питиму.

– А сьогодні така смачна кава! – спокушав його Генрі.

Але Білл був непохитний і їв сухий сніданок, присмачуючи його прокльонами на адресу Одноухого, що отаке встругнув.

– Тепер уже поприв'язую їх так, що не дістануть одне одного, – сказав він, коли вони рушили в дорогу.

Не пройшли вони і ста ярдів, як Генрі, який ішов попереду, об щось спіткнувся. У темряві нічого не можна було розгледіти, але на дотик він впізнав, що це таке. Піднявши свою знахідку, він кинув її назад. Вона вдарилась об сани й потрапила Біллу під лижу.

– Може, ще тобі знагодиться, – гукнув Генрі.

Білл вилаявся. Це було все, що лишилося від Бігуна – дрючок, до якого той був прив'язаний.

– Вони зжерли його разом зі шкурою, – сказав Білл. – Навіть ремінь з дрючка одгризли. Які ж бо вони голодні, Генрі! Поки ми доїдемо, доберуться, певно, й до нас.

Генрі зневажливо усміхнувся.

– Вовки за мною, щоправда, ще ніколи не гналися, але бувало мені набагато скрутніше, і все ж лишився живий. Ні, Білле, якійсь жменьці паскудних тварюк я не дамся.

– Це ще хтозна, ой хтозна, – зловісно мурмотів Білл.

– Ну як дістанемося до Мак-Геррі, тоді й подивимся.

– Я в це щось не дуже вірю, – не вгавав Білл.

– Ти просто нездужаєш, от у чім лихо, – заявив Генрі авторитетним тоном. – Тобі потрібні ліки. Як тільки доїдемо до Мак-Геррі, я змушу тебе прийняти добру порцію хініну.

Білл, не згодний з цим діагнозом, щось сердито буркнув і замовк. День був такий самий, як і всі попередні. Розвиднилось о дев'ятій годині, о дванадцятій обрій на півдні прояснів від невидимого сонця, і зайнявся похмурий день, що його через три години мала поглинути ніч.

Коли сонце зробило марну спробу виглянути з-за горизонту, Білл узяв з саней рушницю і сказав:

– Іди вперед, Генрі, а я піду подивлюся.

– Ти б краще йшов за саньми. У тебе тільки три патрони, і ти знаєш, що все може трапитися.

– Ну а тепер хто каркає? – задоволено посміхнувся Білл.

Генрі нічого не відповів і пішов далі, але весь час стурбовано вдивлявся в сіру пустелю, де зник його товариш. Ідучи навпростець, Білл за годину нагнав сани.

– Вони розбрелись і никають скрізь, куди не глянь, – сказав він. – Шукають якоїсь поживи. Але про нас не забувають. Вони, бач, певні, що ми від них не втечемо, тож терпляче чекають нагоди. А тим часом сподіваються, що по дорозі їм може трапитися щось їстівне.

– Тобто їм здається, що ми від них не втечемо, – виразисто мовив Генрі.

Але Білл не слухав його.

– Я бачив кількох, – казав він далі. – Які ж вони худі! Уже, мабуть, кілька тижнів нічого не їли, крім наших собак; та їх така сила, що не всім, видно, й вистачило. Вони страшенно висохла. Світять ребрами, а животи попідтягало до самого хребта. Вони вже дійшли до краю. Скоро і про страх забудуть. Отоді начувайся!

Через кілька хвилин Генрі, що йшов тепер за сльотами, тихенько застережливо свиснув. Білл оглянувся і спокійно спинив собак. Позаду, зовсім на видноті, за поворотом, який вони нещодавно проминули, біг в'юнкий кудлатий звір. Уткнувшись носом у слід від саней, він біг підтюпцем – якомсь легко і плавно.

Коли люди спинилися, став і звір. Підняв голову й пильно на них подивився. Роздувши ніздрі, він здалеку принохувався до людського духу.

– Це вовчиця, – сказав Білл.

Собаки полягали на сніг, а Білл підійшов до товариша. Обидва стежили за чудною твариною, що стільки днів гналася за ними і вже встигла знищити половину їхньої упряжки.

Як слід обдивившись, звір зробив кілька кроків уперед. Отак потроху наближаючись до саней, він нарешті опинився не далі, як за сто ярдів від них.

Тоді коло групи сосон він знову став на місці і, підвівши голову, вивчав носом і очима людей, які теж пильно стежили за ним. Звір дивився на них чудним уважним поглядом, наче собака. Але в цьому погляді не було собачої відданості. То була уважність, породжена голодом, хижа, мов звірячі ікла, й люта, мов мороз.

Як на вовка, звір здавався надто великим, обриси його худого тіла говорили про те, що він належить до найбільших представників вовчої породи.

– Заввишки футів зо два з половиною, – зауважив Генрі, – і, запевняю, що не менше, як п'ять завдовжки.

– А яка чудна масть! – сказав Білл. – Зроду не бачив рудого вовка. А цей якийсь червоно-брунатний.

Білл помилявся. Шерсть у тварини була справжня вовча. В цілому вона була сіра, але з ледве помітним рудуватим відтінком, який то зникав загадково, то знову з'являвся. Це був якийсь обман зору: шерсть звіра то здавалася сірою, чисто сірою, то мінилася чудним червононим світлом.

– Ну до чого ж ця тварина схожа на звичайнісінького їздового собаку, – сказав Білл. – Здається, ось-ось завиліє хвостом. Гей ти, собацоро! – гукнув він. – Іди сюди, як там тебе звуть!

– Нітрохи не боїться тебе, – засміявся Генрі.

Білл насварився на звіра кулаком і покликав його голосніше, але той не виявив ніякого страху. Він тільки більше нашорошився і дивився на них з відчайдушною голодною тугою. Вони були м'ясо, а його мучив голод, і, коли б тільки випала можливість, він би кинувся вперед і з'їв їх.

– Послухай, Генрі, – сказав Білл, несвідомо притишуючи голос до шепоту, – у нас лише три патрони. Але зараз можна стріляти напевне. Нізащо не схиблю. Ця тварина знищила трьох собак. Треба ж нам покласти цьому край? Як ти гадаєш?

Генрі на знак згоди хитнув головою. Білл обережно витяг з саней рушницю, але не встиг він прикласти її до плеча, як вовчиця метнулась убік і зникла в соснах.

Товариші переглянулись. Генрі значуще й протяжно свиснув.

– Це можна було б знати наперед, – уголос докоряв собі Білл, кладучи на місце рушницю. – Раз вовк приходить їсти разом з собаками, то, звісно, він мусить знати й про рушницю. Кажу тобі, Генрі, що все наше лихо від цієї тварюки. Якби не вона, у нас би зараз було шість собак, а не три. І я таки з нею розквітаюся. На видноті в таку хитру бестію не вистрелиш, але я заб'ю її зненацька. Хай там що, а я її висліджу.

– Тільки далеко не заходь, – застеріг товариша Генрі. – Коли зграя кинеться на тебе, то три патрони допоможуть тобі, як мертвому припарка. Звірі страшенно голодні, й від них не втечеш.

Того вечора вони рано спинилися на ночівлю. Три собаки не могли тягти сани так швидко й довго, як шість, і вкрай стомилися. Люди теж скоро полягали спати. Білл на цей раз попри-в'язував собак так, щоб вони не дісталися один до одного.

Але вовки дедалі сміливішали, і люди не раз прокидалися. Звірі підходили так близько, що собаки казилися з жаху, і у вогнище доводилося весь час підкидати хмизу, щоб утримати зухвалих напасників на безпечній відстані.

– Я чув від матросів, як акули пливають за судном, – сказав Білл, знову залізаючи під шкуру після однієї з таких розвідок. – А вовки – це сухопутні акули. Вони знають, що роблять, і йдуть за нами не для прогулянки. Вони сподіваються на здобич, Генрі, і ще як сподіваються!

– Тебе вони вже наполовину загризли, – сердито відповів Генрі. – Коли людина каже, що її переможуть, то вона вже майже переможена. Ось і тебе наполовину з'їдено, раз ти весь час про це говориш.

– Це траплялося і не з такими, як ми з тобою, – відповів Білл.

– Та годі вже тобі каркати! Аж набридло слухати.

Генрі спересердя повернувся на другий бік і був дуже здивований, що Білл на це промовчав. Це було так не схоже на Білла. Адже він завжди ображався за грубе слово. Генрі довго міркував про це і, коли очі в нього вже злипалися, подумав: «Так воно і є. Бідоласі страшно. Треба буде завтра підбадьорити його».

3

Голодне виття

День почався щасливо. За ніч не пропав жодний собака, і люди рушили далі шляхом мовчання, мороку й морозу майже з легким серцем. Білл наче забув сумні передчуття, що мучили його напередодні, і навіть жартував з собаками, коли раптом перекинулися сани.

Усе пішло шкереберть. Сани перевернулися догори дном і застрягли між пнем і величезним каменем. Щоб розплутати посторонки, довелося розпрягти собак. Нахилившись над саньми, люди намагалися їх підняти, як раптом Генрі побачив, що Одноухий якийсь боком тікає геть.

– Куди, Одноухий?! Назад! – гукнув він, повернувшись до собаки.

Але Одноухий, тягнучи за собою посторонки, чимдуж пустився по снігу. На голому шляху, який допіру проминули люди, його чекала вовчиця. Наблизившись до неї, Одноухий враз нашорошився і далі рушив уже обережними дрібними кроками. Потім спинився. Він дивився на вовчицю ласо, пильно й недовірливо. Вона ж наче всміхалася до нього і більше запобігливо, ніж грізно, вискаляла зуби. Далі, мов заграваючи, зробила кілька кроків уперед і стала. Пес, нащуливши вуха й високо піднявши голову та хвіст, сторожко ступив до неї.

Він хотів обнюхатися з нею, але вона кокетливо й жартівливо відступила. Щоразу, як він підходив до неї, вона відбігала назад. Крок за кроком вона вабила його все далі від людей, коло яких він був би в безпеці. На мить в Одноухого ніби промайнула якась підозра, і він глянув назад на перекинуті сани, на своїх товаришів і на двох людей, що гукали його.

Але всі сумніви, що зароїлися у нього в голові, розвіяла вовчиця. Вона за мить обнюхалася з ним і знов почала грайливо відступати. Вілл згадав про рушницю. Але вона була під саньми, і поки Генрі допоміг йому дістати зброю, вовчиця й Одноухий так далеко відбігли і так наблизились одне до одного, що стріляти було ризиковано.

Занадто пізно зрозумів Одноухий свою помилку. Ще не знаючи, що саме трапилося, люди побачили, як він круто повернувся й помчав до них. Навперейми йому прямо на дорогу

величезними стрибками неслося по снігу з дванадцяттеро сірих худих вовків. А у вовчиці де й поділася приємна пустотливість. Вона з гарчанням кинулася на Одноухого, але той порухом плеча відштовхнув її. Вовча зграя вже відрізала йому шлях до саней, але, все ще не втрачаючи надії добігти до них, він змінив напрям і помчав стороною. Щохвилини наспівали нові вовки і приєднувались до гонитви. Вовчиця бігла за якийсь стрибок від Одноухого.

– Ти куди? – спитав Генрі товариша, поклавши руку йому на плече.

Білл скинув її.

– Я не можу більше терпіти, – сказав він. – Я не допущу, щоб вони загризли ще одного собаку.

З рушницею в руках він зник у кущах, що росли вздовж дороги. Його план був зрозумілий. Беручи сани за центр круга, по якому біг Одноухий, Білл хотів перетяти цей круг раніше за вовків. При денному світлі і зі зброєю в руках він сподівався налякати вовків і врятувати собаку.

– Гляди, Білле! – гукнув йому вслід Генрі. – Стережися! Даремно не ризикуй!

Він сів на сани і став чекати. Нічого іншого йому не лишалося. Білл уже зник з очей, і тільки інколи серед кущів та сосон видно було Одноухого. Генрі бачив, що становище собаки безнадійне. Та Одноухий і сам, напевно, розумів небезпеку. Він мчав по зовнішньому кругу, а вовча зграя по внутрішньому, коротшому. Не було надії, що він випередить погоню і добіжить до саней.

І переслідувачі, і гнаний невдовзі мали зійтися. Генрі знав, що десь там, у снігах, заховані від нього деревами й кущами, в одній точці ось-ось зустрінуться вовча зграя, Одноухий і Білл. Але це сталося дуже швидко, далеко швидше, ніж він сподівався. Пролунав постріл, і вслід за ним ще два – Білл витратив усі свої патрони. І враз почувся страшений виск і гарчання. Генрі впізнав повне муки й жаху скавчання Одноухого і виття пораненого звіра. І це було все. Гарчання стихло. Завмерло й виття. Зловісна тиша знов огорнула пустельний край.

Генрі довго сидів на санях. Йому не треба було йти дивитися, що сталося. Він це знав так добре, наче все трапилось у нього перед очима. Раптом він схопився на ноги і висмикнув з-під поклажі сокиру, а потім знову сів і замислився. Дві собаки, тремтячи, тулилися йому до ніг.

Нарешті він через силу підвівся, немов у його тілі не лишилося ані краплини енергії, і почав запрягати собак. Тоді перекинув і собі через плече ремінь і разом з тваринами потяг сани. Але пройшов небагато. Тільки-но стало смеркати, як він спинився на ніч і передусім припас багато палива. Нагодував собак, зварив собі вечерю і, попоївши, постелився коло самого вогню.

Але тієї ночі не судилося йому заснути. Не встиг він і повік склепити, як його тісно оточили вовки. Вони підійшли так близько, що він не міг почувати себе в безпеці. Тепер уже не треба було напружувати зір, щоб розгледіти їх. При світлі вогню він виразно бачив їх. Вони лежали, сиділи, підповзали на животі, рухалися взад і вперед. Деякі навіть спали. Згорнувшись на снігу клубком, мов ті собаки, вони втішались сном, який для нього тепер був недоступний.

Він увесь час підтримував яскравий огонь, бо знав, що це єдина перепона між його тілом і іклами голодних хижаків. По обидва боки від нього лежали собаки. Вони горнулися до людини, шукаючи в неї захисту, і жалібно скавчали, а коли якийсь вовк підходив занадто близько, несамовито гавкали. Тоді вся зграя починала хвилюватися, вовки схоплювалися на ноги і рвалися вперед, навколо Генрі зчинялося страшенне виття й гарчання. Потім звірі знову лягали круг вогнища і один за одним поринали у дрімоту.

Але страшне кільце навколо людини дедалі вужчало. То один вовк, то другий підсувався ближче. А коли звірі були вже за якийсь стрибок від своєї здобичі, Генрі вихоплював з вогню палаючі дровини і жбурляв у них. З лютим гарчанням хижакі відскакували геть, а коли влучно кинута головошка обпікала якусь занадто зухвалу тварину, чулося перелякане виття.

Ранок застав Генрі знесилоного, вимученого безсонною ніччю. Він зварив у темряві сніданок, а о дев'ятій годині, коли світанок розігнав вовчу зграю, взявся до справи, яку обмірку-

вав за цю довгу ніч. Нарубавши молодих деревець, він зробив з них поміст і високо прив'язав його до великих сосон. Використавши мотузи з саней, він з допомогою собак втягнув на цей поміст труну.

– Вони дісталися до Білла, може, дістануться й до мене, але вас, любий друже, їм ніколи не дістати, – сказав він, звертаючись до небіжчика, похованого високо на деревах.

Потім він вирушив у путь. Собаки легко тягли порожні сани. Вони теж розуміли, що порятунок чекає їх у форті Мак-Геррі. Вовки вже відверто гналися за ними. Висунувши червоні язики, вони, не поспішаючи, бігли і ззаду і обабіч дороги. Вони були такі худі, що від кожного їхнього руху ребра так і грали в них під шкірою. Це були вже не тварини, а якісь мішки, накинута на кістяки з вузлами м'язів. Генрі мимоволі дивувався, як вони тримаються на ногах і не валяться в сніг.

Він не наважився йти, аж поки смеркне. Опівдні сонце не тільки зігріло обрій, а навіть висунуло з-за нього свій блідий золотавий краєць. Генрі побачив у цьому добрий знак. Дні вже довшали. Сонце поверталось в ці краї. Але ледве згасло його веселе проміння, він зупинився. Ще лишалося кілька годин сірого дня й темних сутінок, і він використав їх, щоб нарубати якомога більше дров.

Разом з п'яною до нього прийшов жах. Зголоднілі вовки ставали надміру зухвалі, та й минула безсонна ніч давалася взнаки.

Не в змозі перебороти дрімоту, Генрі напнув на плечі укривало й куняв коло вогнища з сокирою на колінах. З обох боків щільно тулилися до нього собаки. Раз він прокинувся і побачив за кілька кроків від себе величезного сірого вовка, мабуть, найбільшого з усієї зграї. Анітрохи не збентежившись від погляду людини, звір ліниво, по-собачому потягнувся і позіхнув їй прямо в лице. Він дивився на людину, як на свою власність, як на страву, яку невдовзі можна буде з'їсти.

Така впевненість відчувалася в поведінці всієї зграї. Генрі бачив перед собою з двадцятьоро вовків. Одні хтиво дивилися на нього, другі спокійно спали на снігу. Вони нагадували йому дітей, які посідали навколо накритого столу і тільки чекають дозволу, щоб узятися до їжі. А їжа – це він сам. І він мимоволі подумав – коли ж почнеться бенкет?

Підкидаючи в огонь дрова, він раптом зрозумів, яке дивне його тіло. Раніше з ним цього не бувало. Він почав стежити за рухом своїх м'язів і захопився мудрим механізмом пальців.

При світлі вогнища він поволі згинав то один, то другий палець, то всі разом, широко розставляв їх, потім швидко рухав ними, немов щось хапав. Розглядав форму нігтів і, натискаючи ними на пучки то злегка, то дужче, прислухався до своїх відчуттів. Він сидів як зачарований і раптом відчув любов до свого тіла, яке так прекрасно, тонко й легко працює. З острахом глянув на вовків, що в солодкому сподіванні оточили його тісним колом, і, як удар блискавки, його вразила жадлива думка. Його дивне тіло, його жива плоть – не що інше, як звичайне м'ясо, здобич хижої звіроти, яка розшматує його голодними іклами і їстиме, як сам він їсть м'ясо лосів та кролів.

Він струснув з себе повну кошмарів дрімоту й розплющив очі. Не більше як за шість футів від нього на снігу сиділа руда вовчиця й пильно дивилася на нього. Собаки, згорнувшись коло його ніг, гарчали й скиглили, але вона не зважала на них. Вовчиця дивилася тільки на нього, і на хвилину він зустрівся з нею очима. В ній не було нічого загрозливого. Вона просто дивилася на нього з великою увагою, але він знав, що цю увагу зродив великий голод. Для неї він був смачною поживою. Вона облизувалася, передчуваючи насолоду, і з розкритої пащі в неї бігла слина.

Генрі здригнувся від жаху й витяг з вогнища головешку. Але ледве встиг він схопити свою зброю, як вовчиця відскочила геть. Він зрозумів, що в неї не раз шпурляли чим попало. Тікаючи, вона загарчала й вискалила білі ікла, а уважність вмить зникла з очей. Вони засвітилися такою страшною люттю, що Генрі весь затремтів. Він глянув на руку, в якій була голо-

вешка, і мимоволі замилювався, як вправно й зручно обхопили пальці поліно, як тонко пристосувалися вони до всіх нерівностей. Мізинець, опинившись занадто близько до вогню, враз відсунувся на холодніше місце. І в ту ж мить він яскраво уявив собі, як ці спритні пальці захрустять під білими зубами вовчиці. Ніколи ще його тіло не було йому таке дороге, як тепер, коли він майже втратив владу над ним.

Протягом усієї ночі відбивався він палаючими головешками від голодної зграї. Коли він мимоволі починав дрімати, його будило гарчання й скигління собак. Нарешті настав ранок, але на цей раз і денне світло не розігнало вовків. Марно чекала людина, що вони розбіжаться. Вони оточували її тісним кільцем і дивилися на свою жертву з такою зухвалою певністю, що збуджена світанком мужність людини враз похитнулася.

Генрі зробив одчайдушну спробу рушити в путь. Але тієї ж хвилини, як він вийшов з-під охорони вогню, на нього стрибнув якийсь сміливий вовк. Генрі встиг відскочити назад, і щелепи звіра клацнули за кілька дюймів від його ноги. Враз захвилювалась уся зграя, і щоб утримати звірів на безпечній відстані, довелося в усі боки кидати головешки.

Навіть серед білого дня Генрі не наважився відійти від вогнища, щоб нарубати собі дров. Футів за двадцять від нього височіла величезна суха сосна. Він витратив півдня, щоб розкласти вогонь аж до самого дерева, тримаючи наготові палаючі гілки, щоб відбиватися від ворогів. Діставшись до сосни, він підпалив її і звалив туди, де можна було набрати більше дров.

Ніч була така самісінька, як і минула, тільки йому ще важче було боротися зі сном. Гарчання собак уже не будило його. До того ж вони гарчали безнастанно, а його чутливість була занадто притуплена дрімотою, щоб він міг помічати якісь відтінки в цих звуках. Нараз він здригнувся і розплющив очі. За крок від нього сиділа вовчиця. Машинально він сунув їй у роззявлену пащу головешку. Вовчиця відскочила далеко геть, завивши від болю, а Генрі, втішаючись духом смаленого м'яса, дивився, як вона з несамовитим гарчанням грізно трясє головою.

Тоді він прив'язав собі до правої руки сосновий сучок, що тлів. Очі в нього склепалися, але за кілька хвилин вогонь обпікав йому шкіру й будив його. Він робив це упродовж кількох годин. Прокидаючись, він щоразу відганяв вовків палаючими головешками, підкидав у вогнище дрова і знову прив'язував сучок до руки. Усе йшло гаразд, але раз він погано прикріпив сучок, заснув і не почув, як він відпав.

І ось йому сниться, що він уже у форті Мак-Геррі. У хаті тепло й затишно, і він грає в карти. Але раптом на форт нападають вовки.

Скажено виючи, звірота рветься у двері. Вони часом перестають грати, прислухаються і сміються з марних намагань вовків продертися всередину. Нараз щось затріщало. Двері розчиняються навстіж, і в хаті вже повно вовків. Вони кидаються на нього. Тепер уже звірі виють страшно голосно, їхнє виття нестерпно дратує його. Це вже не сон – він і сам не знає, що це таке. А вовки все виють і виють.

Тут він прокинувся і вже наяву почув виття, гарчання і скигління. Вовки напали на нього. Вони обсіли його, і в руку йому вп'ялися вовчі зуби. Інстинктивно він кинувся в огонь. Гострі ікла врізалися йому в ногу. Почався бій в огні. Грубі рукавиці деякий час захищали йому руки. Він хапав жар і розкидав його на всі боки. Вогнище обернулося в якийсь вулкан.

Але цей вогненний бій не міг тривати довго. Лице у Генрі вкрилося пухирями, брови й вії пообпалювалися, у ноги нестерпно пекло. Схопивши в обидві руки по головешці, він вискочив з вогнища. Вовки відбігли. Чути було, як шипить від жару сніг, і втікачі, наступаючи на гарячі вуглини, несамовито скакали й скиглили від болю.

Шпурляючи головешками в найближчих ворогів, Генрі скинув у сніг прогорілі рукавиці й почав тупати ногами, щоб остудити їх. Обидві собаки зникли, і він знав, що вони були однією із страв на бенкеті, що так довго затягся. Почався той бенкет з Товстуна, а його самого вовки лишили собі на закуску.

– Але до мене ви ще не добралися! – вигукнув він, погрожуючи кулаками голодним звірам.

Від звуків його голосу вся зграя стрепенулася й завилала. Вовчиця підкралася тихенько і втупила в нього пильний ласий погляд.

Генрі осяяла нова думка. Він розіклав вогнище широким колом, забрався всередину і, постеливши на талому снігу укривало, скоцюрбився на ньому. Коли він зник у своїй вогняній схованці, вся зграя з цікавості підійшла аж до полум'я подивитися, що сталося з людиною. Досі вони не могли підходити так близько до вогню, а тепер порозлягалися навколо нього і, як собаки, кліпали очима, позіхали й потягалися, гріючи свої худі тіла в незвичному теплі. А вовчиця, присівши на задні лапи, задрала морду до якоїсь зірки й заскиглила. Один по одному до неї приєдналися всі вовки і, дивлячись у небо, сповнили тишу голодним виттям.

Зазоріло на світ. Настав день. Огонь догорав. Дрова всі вийшли. Треба було нарубати нових. Але щойно Генрі спробував вийти з вогняного кола, як назустріч йому кинулися вовки. Рятуючись від палаючих головешок, звірі відскакували вбік, але назад уже не відбігали. Даремно силкувався Генрі відігнати їх. Коли, втративши надію, він знову поліз у свій захисток, на нього кинувся здоровенний вовк, але схибив і всіма чотирма лапами потрапив на вуглини. Звір завив від жаху і поліз прохолодитися на сніг.

Генрі, згорбившись, сидів на укривалах. Усе тіло його поникло, плечі похилилися, голова впала на коліна. Видно було, що йому вже несила боротися. Вряди-годи він підводив голову й дивився, як дотлівав жар. Вогняне кільце помалу розпадалося, лишаячи проходи до людини. Вогню дедалі меншало, проходи ширшали.

– Ну йдіть уже й робіть зі мною, що вам заманеться, – промурмотів Генрі, – я хочу спати...

Прокинувшись, він побачив між двома вогнищами прямо перед собою вовчицю, яка дивилася на нього пильним поглядом.

Він ще раз прокинувся трохи згодом, хоч йому здалося, що він спав кілька годин. Навколо була якась переміна, така загадкова, що він широко розплющив очі. Щось трапилося. Спочатку він не розумів, що саме. А потім зміркував. Вовки зникли. Тільки втоптаний сніг показував, як близько були вони від нього. Хвиля дрімоти знову огорнула його, голова його знову впала на коліна, але раптом він здригнувся і прокинувся.

Чутно було людські голоси, скрип полозів, рипіння збруї і скавчання знесилених від натуги собак. Від річки до Генрі під дерева сунуло четверо саней, і за кілька хвилин шестеро людей обступили скоцюрблене людське тіло в центрі пригаслого вогняного кола. Вони торсали його за плечі і штовхали, щоб привести до тями. Бідолаха глянув на них, мов п'яний, і промурмотів якимсь чудним сонним голосом:

– Руда вовчиця... приходила, коли годували собак... спочатку їла собачі харчі, потім з'їла і собак... потім з'їла Вілла...

– Де лорд Олфред? – крикнув йому один з незнайомих у саме вухо і грубо струснув його за плечі.

Генрі повільно похитав головою.

– Ні, його вона не з'їла... Він там, на деревах коло останньої стоянки.

– Мертвий? – заволав незнайомиць.

– І в труні, – відповів Генрі і нетерпляче скинув чужу руку зі свого плеча. – Дайте вже мені спокій... Я вкрай знемігся... На добраніч...

Повіки в нього затремтіли й стулилися. Підборіддя впало на груди. І коли його поклали на ковдри, в морозяному повітрі вже лунало голосне хрипіння.

Чути було ще й інші звуки, далекі й невиразні. То було голодне виття вовчої зграї, яка, не вполювавши людини, побігла по іншому сліду.

Частина друга

1

Бій зубами

Вовчиця перша вчула людські голоси й скавчання собак і перша відскочила від безпорадної людини, замкненої в колі пригаслого вогню. Зграя нізашо не хотіла кидати вже загнану в закуток здобич і кілька хвилин не рушала з місця, прислухаючись до нових звуків. Потім враз кинулася по слідах вовчиці.

На чолі біг великий сірий вовк – один з вожаків. Це він повів зграю слідом за вовчицею. Коли хтось із честолюбних молодших вовків наважувався забігти наперед, він люто гарчав і впинався в смільчака зубами. Побачивши вовчицю, що повагом бігла по снігу, він прискорив ходу й наздогнав її.

Тепер вовчиця бігла поруч з вожаком, немов це було її законне місце, і в ногу з усією зграєю. Коли ж випадково вона на якийсь стрибок випереджала старшого, він не гарчав і не вискалювався. Навпаки, він, видно, ставився до неї дуже приязно, навіть приязніше, ніж вона хотіла. Він намагався бігти якнайближче до неї, і коли підсувався занадто близько, то вже не він, а вона гарчала, вишкіривши зуби. Іноді вона не зупинялася перед тим, щоб куснути його за плече. Він і тоді не гнівався, а тільки відскакував убік і деякий час незграбно біг поперед неї, як засоромлений сільський тухтій.

У нього оце тільки й було клопоту, а вона мала ще багато й іншого. З другого боку від неї біг старий вовк, вкритий сивиною, покарбований слідами багатьох боїв. Він увесь час тримався праворуч від вовчиці, мабуть, через те, що бачив тільки лівим оком. Він раз у раз підсувався до неї й тикався своєю вкритою рубцями мордою то в спину їй, то в шию. На ці знаки прихильності вона, як і першому вожакові, відповідала зубами. Коли ж і старий і молодий виявляли їй свою симпатію одночасно, вона швиденько огризалася на обидва боки. Ззаду насадала на неї зграя, а їй треба було і відігнати залицяльників, і вести перед, і не збитися з вірного шляху. У такі хвилини суперники вишкіряли ікла й грізно гарчали один на одного. Вони охоче завели б і бійку, та насамперед треба було подумати про поживу для голодної зграї, а тоді вже про любові та ревності.

Після кожної відсічі, рятуючись від гострих зубів своєї жаданої, старий вояка натикався на молоденького, трилітнього вовка, що біг у нього з правого сліпого боку. Молодий досяг уже повного зросту, і серед виснаженої зголоднілої зграї його визначала неабияка сила й відвага. Проте на бігу він тримав голову тільки врівень з плечем Одноокого, а коли іноді насмільювався порівнятися з ним, той гнівно гарчав і ударом зубів відганяв його назад. А часом молодий тихенько відставав і просувався між старим вожаком і вовчицею. За це його карали зразу двоє, а то й трое. Як тільки вовчиця сердитим гарчанням виявляла своє невдоволення, старий вожак накидався на трилітка. Допомогала й сама вовчиця, а іноді ще й молодий вожак, що біг ліворуч від неї.

Атакований з трьох боків рядами грізних іклів, молодий вовк враз спинявся, сів на задні лапи, передніми міцно впирався в сніг і, весь наїжившись, гнівно роззявляв пащу. Розгубленість серед вожаків зграї відбивалась і на задніх вовках. Ті, що бігли ззаду, з розгону налітали на зухвалого трилітка і спересердя хапали його за лапи й за боки. Він наражався на велику небезпеку, бо з голоду звірота скаженіла, але з сліпою, властивою юності вірою в себе він кожного разу повторював свій маневр, хоч від того мав самі лише неприємності.

Якби було що їсти, любов і боротьба набрали б сили і зграя розпалася б. Але становище її було тяжке. Вовки виснажилися від нескінченної голоднечі й бігли не так швидко, як звичайно.

Позаду шкутильгали найкваліші – старі й малі. Спереду бігли найдужчі. Усі вони були подібні скоріше на скелети, а не на живих вовків. Але, крім тих, що кульгали в хвості, тварини рухалися легко й бадьоро. Здавалося, що в їхніх м'язах таїлася невичерпна енергія. За кожним скороченням сталевого мускула йшло друге, третє і так без кінця-краю.

За той день вовки пробігли багато миль. Вони бігли цілу ніч. Другий день застав їх теж у дорозі. Ніде не видно було і знаку життя. Тільки вони рухалися серед недвижного простору. Тільки вони були живі й шукали ще живих істот, щоб їх пожерти й жити далі.

Вони зробили кілька перевалів, спустилися в долину й перебрели багато маленьких річок. Нарешті за своє довге невпинне шукання вони дістали нагороду. Вони натрапили на лосів. Першою їхньою здобиччю був великий лось-самець. Це було життя. Це було м'ясо, якого не охороняло ні таємниче полум'я, ні вогняні стріли. Вони добре знали, що таять у собі роздвоєні копита й гіллясті роги, але на цей раз забули властиву їм обачність і терпіння. Бій був жорстокий і нетривалий. Вони оточили лося з усіх боків. Він шматував їх і трощив їм голови спритними ударами сильних копит. Нещадно м'яв їх і кришив могутніми рогами, топтав у сніг. Але однаково він був засуджений на смерть. Вовчиця люто вчепилася йому в горло, з усіх боків у нього вп'ялися зуби хижаків. Він ще опинався й завдавав їм останніх ударів, а вони вже їли його живцем.

Ось де можна було наїстися! Лось важив понад вісімсот фунтів. Тож на кожного з сорока вовків припадало по двадцять фунтів м'яса. Витримавши гідний подиву піст, вони показали й дивовижний апетит, і невдовзі від розкішного дужого створіння залишилося тільки трохи розкиданих кісток.

Звірота тепер спочивала й відсипалася. Понабивавши собі животи, молоді самці день у день сварилися й гризлися, і зграя почала розбігатися. Голоднеча минула. Дичини в цьому краї було вдосталь. Вовки ще полювали гуртом, але були обережні. Натрапивши на невеличке стадо лосів, вони переймали або важкотілу самицю або старого понівеченого самця.

І ось одного дня зграя розпалася на дві і розбіглась у різні боки багатого краю. Вовчиця з молодим вожаком, що біг ліворуч від неї, і зі старим Однооком, що біг праворуч, повели свою частину зграї на схід, до річки Мекензі і далі, до озер. Але з кожним днем їхній гурт зменшувався. Вовки розбивалися на пари – самець із самицею. Гострі зуби суперника раз по раз відганяли геть якого-небудь одинокого вовка. Зрештою вовчиця, Одноокий, молодий вожак і зухвалий тріліток залишилися вчотирьох.

Вовчиця стала ще лихіша. Всі три залицяльники були позначені слідами її зубів. Вони ж ніколи не платили їй тим самим, ба навіть не боронилися. Вони самі підставляли спину під її шалені укуси і, виляючи хвостом, намагалися зласкавити розгнівану повелительку.

Але лагідні до неї, між собою вони гризлися, як навіжені. Особливо лютував тріліток. Якось він наскочив на Одноокого збоку і подер на шмаття йому вухо. Але хоч посивілий вовк бачив лише на одне око, він проти сили й молодості супротивника був озброєний мудрістю і багатолітнім досвідом. Про цей досвід красномовно свідчили втрачене око й рубці на морді. Він на своєму віку зазнав занадто багато сутичок, щоб хоч на хвилину замислитися над тим, як він має діяти зараз.

Почався бій як слід, але кінчився не по честі. Та ще не знати, начийому боці була б перемога, коли б на підмогу старому вожакові не приспів молодший. Обидва насіли на зухвалого трілітка й вирішили знищити його. У бідолаху вп'ялися нещадні ікла його колишніх друзів. Забуті були ті дні, коли вони разом полювали, разом шматували здобич, разом терпіли голод. Усе це було в минулому. Тепер їх захопило кохання, ще жорстокіше й страшніше, ніж жадоба поживи.

Тим часом вовчиця, причина всього лиха, сиділа з задоволеним виглядом на задніх лапах і чекала. їй було навіть приємно. Це ж був її день – що буває нечасто, – коли шерсть у самців

наїжується, дзвінко клацають ікла і рвуть живе тіло, – і все це тільки заради того, щоб здобути її.

І вперше змагаючись за кохання, відважний тріліток віддав за нього життя. Над його трупом стояли його супротивники. Вони дивилися на вовчицю, а вона сиділа на снігу й посміхалася. Сивий вождь був мудрий, дуже мудрий і в боротьбі, і в коханні.

Молодий вождь одвернув на хвилину голову, зализуючи рану на плечі. Глянувши єдиним своїм оком на його шию, старий влучив слушний момент. Він кинувся на суперника і вп'явся в нього зубами. Він зробив страшну глибоку рану аж до великої горлової жили й перегриз її. Тоді відскочив геть.

Молодший вождь несамовито заревів, але враз захлинувся. Вражений на смерть, обливаючись кров'ю і жахливо хрипучи, він метнувся на ворога й почав битися. Лапи в нього підігнулися, світло згасло в очах, стрибки й удари слабшали і слабшали.

А вовчиця все сиділа й усміхалася, їй любо було дивитися на цю боротьбу, бо такі були закони кохання в пустелі. Серед природи трагедія статі – це трагедія для тих, хто гине. Для того ж, хто виживає, це не трагедія, а перемога й здійснення бажань.

Коли молодший вождь повалився на сніг і завмер, Одноокий попрямував до вовчиці. У рухах його вчувалася і радість, і тривога. Він сподівався грубого відпору і був украй здивований, що вона не відштовхнула його гнівним вискалом зубів. Уперше вона зустріла його ласкаво. Обнюхалася з ним і навіть зво-лила погратися, стрибаючи й пустуючи, як вовчечка. І він, зневаживши свою сивину і великий досвід, теж перетворився на вовчечка, може, навіть ще дурніше, ніж вовчиця.

Уже були забуті подолані суперники і кров'ю на снігу написана повість. Усе було забуто. Тільки раз згадав про це Одноокий, коли зализував собі рани.

І тоді паша в нього люто перекривилася, шерсть настовбурчилася, кігті судорожно вп'ялися в сніг. Здавалося, він зараз стрибне на ворога. Але вмить він заспокоївся й побіг слідом за вовчицею, що грайливо заманювала його в ліс.

Невдовзі вони побігли поруч, наче добрі друзі, що давно дійшли до згоди. День спливав за днем, а вони все не розлучалися, разом висліджували дичину, разом убивали її й разом пожирали. Тільки вовчиця стала дуже неспокійна. Усе шукала чогось і не могла знайти. Вона цікавилася кожною ямою під поваленим деревом і подовгу винюхувала засипані снігом розколини в скелях та печери під навислим берегом річки. Одноокому було байдуже до її розшуків, але, добродушно потураючи своїй подрузі, він біг слідом за нею. Коли ж якась її розвідка надто затягалася, він лягав і чекав, поки вона рушить далі.

Не спиняючись надовго на одному місці, вони пройшли аж до річки Мекензі й повагом подалися вздовж берега. Часом, шукаючи дичини, вони кружляли коло маленьких приток річки, але щоразу поверталися назад. Іноді їм траплялися інші вовки, що звичайно теж блукали парами. Але в такій зустрічі не було ні привіту ні радості, ні бажання йти далі гуртом. Кілька разів вони надібували й на одиноких самців. Ті завжди намагалися пристати до Одноокого і його супутниці. Старий люто гарчав, а коли попліч нього, наїжившись і вишкіривши зуби, ставала і його подруга, то зазіхач на чуже щастя відскакував і, підібгавши хвоста, рушав далі в самотню путь.

Однієї місячної ночі вони бігли крізь густий дрімучий ліс. Раптом Одноокий зупинився. Він задрав морду напружив хвіст і, широко роздимаючи ніздрі, потяг носом повітря. Навіть підняв лапу, як собака. Але не заспокоївся і, силкуючись розгадати звістку, що приніс йому вітер, продовжував принохуватися. Вовчиці ж досить було раз нюхнути, і вона спокійно рушила далі. Хоч Одноокий і пішов слідом за нею, але його все ще мучив сумнів, і він щоразу спинявся, щоб збагнути застереження, яке ніс йому вітер.

Вовчиця тихенько вийшла на край широкої галявини серед дерев. Деякий час вона стояла там сама. Потім, плазуючи на животі, весь нашорошившись, до неї приєднався й Одно-

окий. Кожна шерстина в нього дихала підозрою. Вони стали один біля одного, продовжуючи дослухатися, придивлятися, ловлячи кожен звук і запах.

До них долинуло сердите гавкання собак, гортанні вигуки чоловіків, жіноча вересклива лайка і пронизливий жалібний плач дитини. Зі своєї галявини вони бачили лише запнуті шкурами житла, полум'я вогнищ, що їх часом затуляли людські постаті, та дим, який поволі плив у тихому повітрі. Вовчі ніздрі вбирали міради запахів індіанського табору, які нічого не казали серцю Одноокого, але до найменшої дрібнички були знайомі вовчиці.

Вона була якось дивно збуджена і не могла нанюхатися всмак духом людської оселі. А Одноокого ще посідали сумніви. Він не таїв страху і вже хотів тікати. Тоді вовчиця повернулася до нього й заспокійливо ткнула його мордою в шию. Потім знову замилювалася табором. Якесь жадоба засвітилася в її очах, але то вже не був голод.

Вона тремтіла від бажання підбігти ближче до вогню, погризтися з собаками, покрутитися під ногами в людей.

Коло неї нетерпляче ворухнувся Одноокий, і, враз охоплена знайомою тривогою, вона страшенно захотіла знайти те, чого шукала. Вона повернулася і, на велику радість Одноокого, подалась у ліс. Аж поки вони не опинилися під надійним захистом дерев, він біг поперед неї.

Вони, як тіні, нечутно пересувалися в місячному світлі, аж поки натрапили на стежку і уткнулися носом у сліди на снігу. Сліди були зовсім свіжі. Одноокий крадькома біг попереду, а вовчиця за ним. Їхні широкі лапи з товстими подушками лягали на сніг м'яко, мов оксамит. Раптом Одноокий помітив щось біле на сніговій гладіні, що здавалася ще білішою. У плавній ході Одноокого була прихована швидкість, але тепер він зовсім втратив обережність у гонитві за невиразним білим стрибунцем.

Вони бігли вузькою доріжкою поміж молоденьких сосон. У кінці її крізь дерева світилася осяяна місяцем галявинка. Одноокий швидко наганяв летючу білу грудку. Могутніми стрибками наближався він до мети. Ось він уже зовсім близько. Плигне і вп'ється зубами в здобич. Та ба! Біла грудка підскочила вгору й обернулася в зайця. Він скакав і крутився, витинав у повітрі якийсь химерний танець, а на землю й не думав повертатися.

Пирхнувши з переляку, Одноокий відскочив назад, причаївся на снігу і грізно загарчав на незабгаженне страхіття. Вовчиця ж спокійно вийшла наперед, підготувалася до стрибка і раптом підскочила. Вона сягнула високо, але не так, щоб упіймати скакунця, і тільки клацнула зубами. Тоді плигнула вдруге, втретє.

Поволі випроставшись, Одноокий стежив за вовчицею. Роздратований її невдалими спробами, він сам зробив розкішний стрибок угору і, схопивши зайця зубами, опустився з ним на землю. Але тієї миті збоку почувся підозрілий тріск, і приголомшений хижак побачив, що прямо на нього падає молода ялина. Щелепи його розтулилися і випустили здобич. Рятуючись від загадкової небезпеки, Одноокий відскочив убік. Він люто оскалився, з горла вихопилося гарчання, кожна шерстина стала дибом від страху. А ялина струнко випрямилась, і заєць знову затанцював десь у повітрі.

Вовчиця розгнівалася не на жарт і спересердя куснула друга. А він, і так уже наляканий, не розуміючи цього нового нападу, люто огризнувся й розпоров вовчиці морду. Вона ж ніяк не сподівалася такої зухвалої відсічі й обурено накинута на старого. Тоді він втямив свою помилку й почав її умилювати. Але вона все гризла його й гризла. Нарешті він облишив марні спроби зласкавити її і покірно закрутився коло неї, одвернувши голову і підставляючи їй лише спину.

Тим часом заєць продовжував танцювати у них над головою. Вовчиця присіла на снігу, а Одноокий, боячися своєї повелительки ще більше, ніж загадкової сосни, знову зробив стрибок. Опускаючись на землю із здобиччю в зубах, він не зводив ока з підступної сосни. А вона, як і раніш, пригнулася слідом за ним. Вовк заляк, чекаючи удару, весь настовбурчився, але зайця не випускав. Та деревце не вдарило його. Воно тільки схилилося над звіром. За кожним його

рухом воно рухалося теж, і він гарчав крізь стиснуті зуби. Коли ж він сидів спокійно, воно не гойдалося, і він вирішив, що краще вже не ворухитися. А тепла кров зайця в роті припала йому до смаку.

Із скрути його вивела подруга. Вона вихопила в нього зайця, і, хоч сосна грізно хиталася над нею, спокійно відгризла йому голову. Ялина одразу ж випросталась і, облишивши свої погрози, стала гарненько й рівно, як велить природа. Тоді вовчиця й Одноокий поділили між собою здобич, яку для них впіймало таємниче деревце.

У тому лісі були ще доріжки, де в повітрі висіли зайці, і вовча пара обстежила їх усі. Вовчиця незмінно бігла спереду. А Одноокий, ідучи слідом за нею, запопадливо вчився грабувати капкани, неначе знав, що ця наука стане йому у великій пригоді.

2

Лігво

Два дні вовчиця й Одноокий бродили коло індіанського табору. Він весь час непокоївся і чогось побоювався, але його подругу так вабило туди, що вона не могла рушати в подальшу путь. Та одного ранку повітря прорізав лункий постріл, і прямо над головою Одноокого у дерево вп'ялася куля. Умить вовки великими стрибками помчали геть і невдовзі опинилися за кілька миль від небезпеки.

У дорозі пробули вони недовго – два-три дні. Вовчиця ще завзятіше продовжувала свої пошуки. Вона дуже обважніла за ці дні й бігла вже поволі. Яюсь, надумавши впіймати зайця, що звичайно їй було за іграшку, вона враз спинилась і лягла відпочити. Одноокий підійшов до неї і любовно ткнув її мордою в шию. Але вона так люто огризулася, що з несподіванки старий упав на спину. Ну і кумедно ж він рятувався від її зубів! У неї за останній час норів зробився ще крутіший, а він став особливо терплячий і запопадливий.

І ось, нарешті, вона знайшла те, чого шукала. Вони йшли вздовж невеликої річки, яка влітку впадала в Мекензі, а тепер промерзла аж до кам'янистого дна. Це була мертва біла гладінь від верхів'я до гирла. Вовчиця втомлено тупала за своїм самцем. Коли вони порівнялися з високо навислим глинястим схилом, вона звернула вбік. Весняні бурі й тала вода підмили берег і з вузької розколини утворили маленьку печеру.

Вовчиця зупинилася коло печери і пильно оглянула схил.

Потім оббігла з обох боків високу стіну берега аж до того місця, де він раптом уривався. Тоді повернулась і полізла у вузький вхід до печери, їй довелося трохи проповзти, а далі стіни роздалися, піднялись угору і вона опинилась у круглій заглибині. Головою вона майже торкалася верха печери. Тут було сухо й затишно. Вовчиця уважно озирнулася навколо, а Одноокий стояв на вході й терпляче стежив за нею. Вона опустила голову і, встромивши ніс у землю, повернулася кілька разів на місці. Потім не то із стомленим зітханням, не то з гарчанням витягла лапи й лягла головою до входу. Одноокий, від цікавості наставивши вуха, засміявся до неї, і на фоні білої плями вона бачила, як він добродушно помахував хвостом. Вона вместилася ще зручніше і, прищуливши кінчики вух, благодушно висунула язик, немов хотіла висловити цілковите задоволення.

Одноокого мучив голод. Він ліг біля входу в печеру й заснув, але сон його був тривожний. Крізь дрімоту він прислухався до яскравого світу, на сніговій поверхні якого вже грало квітневе сонце. У його сонні вуха прокрадався ледве чутний шепіт прихованих під снігом струмків, і, весь нашорошившись, він прокидався. Сонце знову з'явилося на небі, і розбуркана природа півночі кликала звіра. Усе відроджувалося. У повітрі вчувався повів весни, під снігом зароджувалося життя, дерева наливалися соком, бруньки скидали з себе крижані пута.

Старий вовк схвильовано поглядав на свою подругу, але в неї, видно, не було ніякого бажання рушати з місця. Раптом перед його очима пролетіла зграйка сніголюбів. Він схопи-

вся, але, глянувши на вовчицю, знову ліг і задрімав. Над вухом у нього щось тихесенько гуло. Спросоння він почухав морду і прокинувся. Перед самісіньким його носом дзижчав самотній комар. Комар був великий. Цілу зиму він провів у якійсь колоді, а тепер сонце вивело його з заціпеніння. Вовк більше вже не міг не відгукнутися на поклик природи. До того ж він був голодний.

Він підповз до вовчиці й почав умовляти її підвестися. Але вона лише гарчала. Тоді він вийшов сам на яскраве сонячне світло. Сніг уже розм'як, і бігти було важко. Вовк подався замерзлою, затіненою деревами річкою, де сніг був іще твердий. Він ганяв годин вісім і, коли смеркло, зголоднів ще дужче. Дичина траплялася, та він нічого не піймав. Ще б пак! Зайці легко скакали по підталій сніжній корі, а він раз у раз провалювався.

Підійшовши до печери, він так і прикипів на місці, охоплений раптовою підозрою. Звідти долинали якісь невиразні чудні звуки. Вони не були схожі на голос вовчиці, але колись давно він наче чув щось подібне. Він обережно поповз усередину, але вовчиця грізно загарчала. Це його ніяк не збентежило, хоч далі він усе ж не поліз. Йому тільки цікаво було, що воно там так тихенько схлипує.

Вовчиця сердито загарчала на нього, і він згорнувся коло входу клубком і заснув. Коли настав ранок і в лігві засіріло, Одноокий знову почав шукати, звідки беруться ті чудні, знайомі йому звуки. У гарчанні вовчиці забриніла ще якась нова ревнива нотка, і він обачно тримався на безпечній відстані. Проте він розгледів під животом своєї подруги п'ять чудних крихітних живих грудочок. Вони були дуже кволі, дуже безпорадні, жалісно попискували і не розплющували на світло очей. Старий вовк украй здивувався. На його довгому й щасливому віку така подія траплялася частенько, але щоразу була для нього чимось новим і несподіваним.

Вовчиця стурбовано дивилася на нього. Вона весь час потихеньку гарчала, а коли їй здавалося, що він підступає занадто близько, гарчання робилося загрозливим. Не досвід з власного минулого, а інстинкт, що його вона дістала у спадщину від безлічі матерів-вовчиць, нагадував їй про батьків, що пожирали своє новонароджене безпомічне потомство. І, охоплена безмежним страхом, вона не підпускала Одноокого до малят, яким він дав життя.

Але їм не загрожувала небезпека. Одноокого теж охопило могутнє почуття, що передалося йому від багатьох поколінь батьків-вовків. Він не питав себе, що воно значить, не роздумував над ним. Воно заповонило всю його істоту. І, цілком природно підкоряючись душевному пориву, він повернувся хвостом до своєї родини і подався добувати для неї їжу.

Миль за шість від лігва річка розділялася на два рукави, що під прямим кутом повертали до гір. Завернувши ліворуч, Одноокий натрапив на недавній слід. Понюхавши, він побачив, що слід зовсім свіжий, і, причаївшись, поглянув у той бік, де він пропав. Тоді спокійно повернувся і пішов праворуч. Відбитки лап були далеко більші, ніж у нього, і вовк знав, що тут йому навряд чи пощастить чимось поживитися.

Пробігши з півмилі правим рукавом річки, він почув, наче хтось поблизу щось гризе. Він пішов на звук і побачив дикобраза, який стояв на задніх лапах коло дерева й точив об кору зуби. Одноокий обережно підповз до нього, дарма що не сподівався на успіх. Він знав, що це за звір, хоча так далеко на півночі не бачив його ще ні разу. Йому зрону не доводилося куштувати м'ясо дикобраза. Але зі свого досвіду він переконався, що є на світі і щастя, і везіння. Тож він продовжував підкрадатися. Хто його знає, що може трапитися.

Дикобраз згорнувся клубком, вистромивши на страх ворогам свої довгі гострі голки. Ще в ранній молодості Одноокий якось обнюхав зблизька отаку на вигляд невинну шпичкувату кульку, а вона його як лусне хвостом по морді! Одна голка застряла у нього в носі і кілька тижнів пекла його вогнем, аж поки сама не вийшла. Отож на цей раз, зручно уможившись на снігу, він тримав свій ніс не менше як за фут від небезпечного хвоста. Лежав собі і спокійно чекав. Як знати? Усяко буває. Може, дикобраз і розгорнеться. Тоді спритним ударом лапи він так і розпоре йому ніжний незахищений живіт.

Та через півгодини він підвівся, злісно загарчав на нерухомий клубок і пішов геть. У минулому він надто часто й надто марно чатував на дикобраза, щоб гаяти час нині. І він побіг далі правим рукавом струмка. День минав, а він нічого не вполював.

Пробуджений інстинкт батьківства владно гнав його вперед. Він будь-що мусив знайти поживу. Нарешті він наскочив на тетерю. Він вийшов з лісу і несподівано наткнувся на дурнуватога птаха, що сидів на пні перед самим його носом. Вони глянули одне на одного. Птах злякано стріпнувся, але вовк ударом лапи збив його на землю і схопив, не давши йому й крилами змахнути. Уп'явшись у ніжне м'ясо і хрусткі кісточки, він несвідомо почав їсти. Та раптом щось згадав і помчав до печери, звісно, з тетерею в зубах.

Він, як тінь, легенько біг по снігу своєю оксамитовою ногою і по дорозі пильно досліджував усе нове. За милю від розгалуження річки він знов натрапив на відбитки широких лап, які бачив уранці. Сліди йшли в тому ж напрямі, де була й печера, і за кожним закрутом річки він сподівався зустріти невідомого звіра.

Висунувши голову з-за скелі, де річка круто завертала, він бистрим оком угледів щось таке, що враз присів. Там був той звір, що залишив сліди, – величезна самиця-рись. Вона так само, як і він кілька годин тому, лежала, причаївшись, перед туго згорнутим клубком колючок. Якщо до того вовк скрадався, як тінь, то тепер він, наче привид тіні, обійшов навколо нерухому німу пару, щоб опинитися з завітрянного боку від неї.

Поклавши коло себе птаха, він заліз у снігу і крізь хвою низькорослої сосни стежив за грою не на життя, а на смерть. Завмерлі у чеканні рись і дикобраз однаково хотіли жити. І така курйозна була їхня гра! Змагаючись за життя, одному треба було з'їсти другого, а другому опинитися, щоб його не з'їли. Старий одноокий вовк, приникши у своєму захистку, теж узяв участь у змаганні. Він сподівався, що примхливе щастя допоможе і йому урвати добрий кусень м'яса, так нині потрібний йому.

Минуло півгодини, спливла й година. Ніщо не змінилося. Шпичастий клубок лежав непорушно, мов камінь. Рись застигла, як вирізьблена з мармуру. Старий вовк неначе вмер. А справді усі троє були напружені до болю і ніколи ще життя в них не буяло так потужно, як тепер, коли вони здавалися заціпенілими.

Раптом Одноокий посунувся і ще пильніше придивився до звірів. Щось сталося. Дикобраз, мабуть, подумав, що ворог відступив. Поволі, обережно почав він розгортати свій непрístupний панцер. У нього не ворухнулося ніяке передчуття. Помалу-малу колючий клубок розпростувався й витягався. В Одноокого аж вогко стало в роті і покотилася слина. Живе м'ясо слалося перед його очима, немов само просилося в пащу.

Дикобраз майже зовсім розгорнувся, як раптом помітив ворога. У ту ж мить рись ударила його. Удар той був швидкий як блискавка. Лапа з твердими зігнутими кігтями рвонула ніжний живіт дикобраза і вмить відсмикнулася.

Коли б дикобраз розгорнувся до кінця або не вгледів ворога за якусь чверть секунди до нападу, лапа була б неушкоджена. А так він устиг одним змахом хвоста загнати в неї свої гострі голки.

Усе якось сталося враз – удар, ще один удар у відповідь, одчайдушний зойк дикобраза, верещання здоровенної кішки від болю і подиву. Одноокий аж підвівся від хвилювання, прищулив вуха і витяг тремтячий хвіст. Рись розлютувалася. У нестямі вона кинулася на звіра, що заподіяв їй біль. Але дикобраз, стогнучи й виючи, вибиваючись з останніх сил, щоб згорнути своє напіврозірване тіло в непрístupний клубок, ще раз шмагнув її хвостом. Величезна кішка знову заверещала від болю й подиву. Вона відскочила назад і зачхала. Ніс у неї був так густо уतिकаний колючками, мов якась дивовижна подушка для шпильок. Щоб спекатися жалких стріл, вона чухала морду лапами, встромляла її в сніг, терлася нею об сучки й гілки. Не тямлячи себе від муки й жаху, вона металася й скакала, як скажена.

Рись довго ще чхала й одчайдушно біла обрубкуватим хвостом. Нарешті вона перебіснувалася і на хвилину притихла. Вовк не спускав з неї ока. Але навіть і він здригнувся й найжився, коли рись з протяжним жакливим зойком несподівано підскочила вгору й помчала геть, супроводжуючи кожний свій стрибок пронизливим вищанням.

Коли вже рисячий лемент завмер десь удалечині, Одноокий зважився вийти з засідки. Він ішов так обережно, наче весь сніг дикобраз усяв своїми голками, що були ладні шохвилини встромитися в м'які його лапи. Коли він наблизився до дикобраза, той люто заскімлив і клацнув довгими зубами. Бідолаха примудрився знову згорнутися клубком, але зовсім не так туго, як раніше. Пошматовані м'язи надто вже ослабли. Він був роздертий майже навпіл і сховався кров'ю.

Одноокий набрав повну пашу просякнутого кров'ю снігу, жував його, смакував і ковтав. Це тільки збуджувало апетит і збільшувало голод. Але вовк був надто старий, щоб забути осторогу. Він міг і зачекати. Він лежав на снігу й вичікував. Дикобраз скреготав зубами, стогнав і скиглив. Через певний час Одноокий помітив, що голки в клубку хияються вниз і весь він страшенно дрижить. Але враз дрижання припинилося. Востаннє злісно клацнули довгі зуби, голки опустилися, тіло витяглося й завмерло.

Боязким рухом лап Одноокий розпростав дикобраза на всю його довжину й перекинув на спину. Нічого не трапилося. Дикобраз таки справді був мертвий. Вовк з хвилину пильно дивився на нього, потім обережно взяв його в зуби і подався вздовж річки. Він і ніс, і волік свою здобич, одвернувши голову, щоб не настромитися на колючки. По дорозі він щось згадав, поклав на землю свою ношу і побіг туди, де залишив тетерю. Тепер він уже не вагався й хвилини. Він знав, що йому робити, і швиденько з'їв птаха. Тоді повернувся і потяг дикобраза далі.

Коли Одноокий приволік у печеру добич щасливих ловів, вовчиця оглянула її і, повернувшись мордою до старого, легенько лизнула його в шию. Але до вовчат вона його не підпустила, хоч загарчала вже не грізно, а якимось поблажливо. Страх перед батьком її дітей уже вщух, бо він поводився так, як годиться справжньому батькові-вовку, і не виявляв нечестивого бажання жерти крихітні створіння, яких вона зродила на світ.

3

Сіре вовчєня

Воно дуже відрізнялося з-поміж своїх сестер і братів. У них шерсть мала червонястий відтінок, як у матері, і тільки воно вдалося в батька. В усьому виводі це було єдине сіре вовчєня. Воно народилося справжнім чистокровним вовком, точнісінько таким, як сам Одноокий, тільки мало не одне око, а два.

Очі в сірого вовчєняти тільки недавно розплющилися, а воно вже добре бачило. І навіть коли очі в нього ще були сліпі, воно сприймало все на дотик, нюх і смак. Воно добре знало обох своїх братів і двох сестер. Незграбно гралося з ними і навіть гризлося, а коли розплющувалося, з його крихітного горла вихоплювалися якісь смішні верескливі звуки – провісники майбутнього гарчання. Ще задовго до того, як очі в нього розплющилися, воно на дотик, смак і нюх навчилося пізнавати свою матір – джерело теплоти, їжі й ніжності. У неї був приємний ласкавий язик, і коли вона проводила ним по м'якенькому крихітному тільцю вовчєняти, воно пригорталося до неї й засинало.

Отак воно проспало майже весь перший місяць свого життя. Але тепер воно вже добре бачило, подовгу гуляло і починало вивчати навколишній світ. Його світ був похмурий, та вовчєня цього не помічало, бо не знало іншого світу. Тут було напівтемно, але його очі не знали ще сонця. Його світ був дуже тісний, замкнений стінами лігва; але вовчєня й гадки не мало про далекі широкі світи, через те його не пригнічували вузькі межі існування.

Проте воно рано помітило, що одна стіна його світу зовсім не схожа на інші. Це був вихід з печери, і звідти йшло світло. Воно помітило цю різницю ще тоді, як не мало ніяких думок і ніяких свідомих бажань. Ця стіна непереможно вабила його, перш ніж воно розплющило очі і угледіло її. Світло з неї било в його напівстудені повіки, і його зорові нерви тремтіли від маленьких, як іскри, теплих і дивно приємних відблисків. Життя його тіла й кожної його клітинки, життя, що було його суттю, яка не мала нічого спільного з його особистим життям, прагнуло світла і поривало до світла його тіло, так само як хитромудрі хімічні процеси в рослині поривають її до сонця.

Ще не зазоріла в ньому свідомість, а воно вже повзло до виходу з печери. Повзли туди і брати його й сестри. А ось у темні закутки лігва ніхто з них не ліз.

Вони тяглися до світла, мов квіти. Хімічні життєві процеси в них потребували світла як умови для існування, і їхні крихітні тіла сліпо повзли до нього, як вусики виноградної лози, не роздумуючи, інстинктивно. Пізніше, коли в кожному з них прокинулися своєрідні пориви й свідомі бажання, потяг до світла тільки збільшився. Мати гнала їх від виходу, а вони безперестанку лізли й лізли до нього.

Тоді сіре вовченя довідалося, що в його матері є не тільки ласкавий м'який язик. Уперто лізучи до світла, воно познайомилося з її носом, яким вона давала йому прочуханки, і з лапою, що швидким спритним ударом уміла притиснути його до землі і перекотити в куток. Так воно вперше пізнало біль і невдовзі навчилося уникати болю – стереглося, щоб не наразитися на небезпеку, а наразившись, ухилялось від удару і тікало. Це вже були свідомі його вчинки, наслідки його перших висновків. Спочатку воно інстинктивно уникало болю, так само, як і повзло до світла. А згодом воно рятувалося від болю вже тому, що знало біль.

Сіре вовченя уродилося люте. Такі ж росли його брати і сестри. Та інакше й бути не могло. Воно ж було хижою твариною, з породи м'ясожерів. Його батько й мати жили лише м'ясом. Молоко, що його ссало вовченя при перших проблісках свого життя, теж вироблялося з м'яса, і дарма, що воно прожило на світі якийсь там місяць і тільки тиждень тому розплющило очі, а вже й само їло м'ясо, напівперетравлене й виригнуте вовчицею для п'яťох вовчат, що вже попідросли і тепер не могли наїстися її молоком.

З цілого выводка сіре вовченя було найлихіше. Своїм гарчанням воно заглушало гарчання своїх братів і сестер, і напади люті були в нього страшні. Воно перше навчилося спритним змахом лапи качати по землі братів. Перше почало хапати їх за вухо і, тягаючи по печері, сердито гарчало крізь зціплені зуби. І, звісно, матері, занепокоєній, що вовченята весь час лізуть до виходу з лігва, найбільше доводилось морочитися з сірим.

З кожною дниною сіре вовченя гостріше відчувало чари світла. Воно весь час пускалося в мандри на цілий ярд до виходу, і завжди мати відтягала його назад. Воно не знало, що то був вихід. Воно взагалі нічого не знало про виходи з одного місця в друге. Воно не знало ніякого іншого місця, крім свого, отже, й гадки не мало йти кудись. Для нього вихід з печери був лише стіною – стіною світла. На його крихітній землі ця стіна була сонцем. Вона вабила його, як свічка вабить нічного метелика. Воно весь час силкувалося дістатися до неї. Життя, яке так швидко розквітало в ньому, тягло його до стіни світла, бо то був єдиний шлях, яким йому судилося піти. Хоч саме вовченя цього не знало. Воно не знало навіть, що за стінами лігва щось є.

Одне тільки в стіні світла здавалося йому чудним. Його батько (воно вже знало батька, як схожого на матір мешканця його оселі, який спить коло самого світла й приносить м'ясо) звичайно йшов прямо в далеку білу стіну й цезав. Для сірого вовченяти це було загадкою.

До білої стіни мати його не пускала, коли воно наближалось до темних, то натикалося ніжним носом на щось тверде. Це було боляче, і після кількох невдалих спроб воно припинило свої розвідки. Не роздумуючи над цим, воно вирішило, що зникати в стіні – це особлива властивість батька, так само, як властивість матері – молоко й напівперетравлене м'ясо.

Сіре вовчєня не вмїло думати, принаймнї так, як думаютъ люди. Його мозок працював тупо. Але висновки його були такї ж швидкїй яснї, як у людини. Воно сприймало враженнє, не питаючись, чому це і для чоґо. У нього був свїй спосїб визначати явища. Йому було байдуже, чому щось трапилось, а досить було знати як. Отже, ударившись кїлька разів об задню стїнку носом, воно зрозумїло, що не може щезнути крїзь неї, а от батько може. Але його зовсїм не мучило бажаннє довідатися, яка ж рїзниця мїж ним і батьком. Логїка й фїзика недоступнї були його мисленню.

Як і всї сини пустелї, воно рано пїзнало голод. Настав час, коли не те що м'яса, а навіть і молока не стало в його матерї. Спочатку вовчєнята пищали й скїмлили, але здебїльшого дрїмали. Незабаром їх обгорнула голодна сплячка. Минули днї завзятої гризнї й бїйок. У лїґві не лунало бїльше молоде гарчаннє. Скінчилися й мандрївки до далекої бїлої стїни. Вовчєнята спали, і життє в них поволї завмирало.

Одноокий був у розпачї. Він далеко бїгав на лови і мало спав тепер у лїґві, де стало так тихо й сумно. Вовчиця теж залишала своїх дїтей і виходила в пошуках їжі. В першї днї пїсля народженнєя вовчєнят Одноокий не раз навідувався до індїанського табору і обкрадав капкани на зайцїв. Та коли станув снїг і скресла на рїччї криґа, індїанцї подалися далї, і для вовка увралосє джерело легкої здобичї.

Коли сіре вовчєня повернулося до життє і знову зацікавилосє далекою бїлою стїною, воно помітило, що мешканцїв у його оселї стало обмаль. У нього лишилася тїльки одна сестра, а друга сестра і брати десь зникли. Коли в нього з'явилися сили, воно змушене було гратися само, бо сестра вже не пїдводила голови й не рухаласє з мїсця. Його маленьке тїло покруглїшало від м'яса, яке він знову їв, але для неї їжа прийшла занадто пїзно. Вона спала без просипу; в її крихїтному, обтягнутому шкїрою тїльцї життє ледве мерехтїло, поки не зґасло зовсїм.

А згодом сіре вовчєня перестало бачити й батька. Він бїльше не зникав і не з'являвся в бїлій стїнї, не спав на порозї лїґва. Це трапилось в кїнцї другого, вже не такого тяжкого, голодуваннєя. Вовчиця знала, де дївся Одноокий, та хїба вона могла розповїсти сїрому вовчєнятї те, що бачила? Шукаючи якось поживи вздовж лївого рукава рїчки, де жила рись, вона побїгла по слїдах Одноокого і знайшла його, певнїше те, що лишилося від нього. Вона побачила ознаки минулого поединку і слїди рисї, яка, перемїгши, подаласє до себе в нору.

Перше нїж пїти додому, вовчиця розшукала й цю нору, але всередину ввїйти не наважиласє, бо бачила з усього, що рись там.

Пїсля того вовчиця стала обминати лївий зарїчок. Вона дїзналася, що в рисьчїй норї є рисєнята. Та й без того їй було вїдомо, що рись – лихий та лютий звїр і на диво страшний супротивник. Шїсть вовкїв, звїсно, можуть загнати рись на дерево – хай там наїжуєтьсє і шипить! А от зустрїтисє з риссю вїч-на-вїч, та ще коли в неї за спиною цїлий виводок голодних кошенєт – то вже не жарт.

Та пустеля – завжди пустеля, а мати – завжди мати, однаково ревний захисник своїм дїтям і в пустелї і не в пустелї. Тож настав день, коли вовчиця заради свого сїрого вовчєняти поборолала страх перед лївим зарїчком, перед корою в скелях і перед лютьтю рисї.

4

Стїна свїту

На той час, коли вовчиця стала покидати печеру й бїгати на лови, вовчєня вже добре засвоїло закон, що забороняв йому наблизатисє до виходу. Мати промовисто напоумляла його й лапою і носом, але в ньому заговорив ще й інстинкт страху. За своє коротеньке життє в печерї воно ще жодного разу нїчого не злякалося. Проте страх жив у ньому. Він перейшов до нього від далеких предкїв через тисячу тисяч життїв. Вовчєнятї передали його Одноокий

і вовчиця; самі ж вони дістали цей дар від безлічі вовчих поколінь. Страх! Цієї спадщини пустелі не може позбутися жодна тварина.

Отже, сіре вовчєня вже почувало страх, хоч і не знало, звідки він береться. Можливо, що для нього це було нове обмеження в житті, бо деякі обмеження воно вже розуміло. Коли воно почувало голод і не могло його задовольнити, то це було обмеження. Натикання на тверді стіни, материні штурхани, болючі удари її лапи, часті голодування – усе це переконало його, що у світі немає волі, що життя повне заборон і перешкод. Ці перешкоди – закони. Щоб уникнути болю й бути щасливим, треба цих законів додержуватися.

Вовчєня не обмірковувало цього питання, як обмірковує людина. У його єстві просто закарбовувалося, коли буває боляче, а коли ні. А знаючи, звідки береться біль, воно уникало його, уникало всіляких заборон і перешкод, щоб тішитися тільки радістю, яку дає життя.

Підкоряючись законові, якого вчила його мати, і другому невідомому законові страху, вовчєня не лізло вже до виходу з печери. Вихід і досі був для нього білою стіною світла. Коли матері не було, воно здебільшого спало, а прокидаючись, лежало собі тихенько, потлумлюючи жалібне скавчання, що стискало йому горло.

Одного разу, коли вовчєня не спало, від білої стіни до нього долинув якийсь дивний звук. Воно не знало, що там стояла росомаха і, тремтячи від власної зухвалості, обережно внюхувалася в дух печери. Вовчєня тільки почуло щось чудне і незбагненне, щось невідоме й страшне, бо невідоме й породжує страх.

Шерсть на спині у вочєнати настовбурчилася, але воно мовчало. Звідки воно знало, що у відповідь на сопіння за білою стіною слід наїжитися? У нього не було такого досвіду в минулому. Це був просто вияв страху, для якого в його житті ще не було пояснення. Але страх супроводжувався ще одним інстинктивним бажанням – притаїтися. Вовчєня на смерть перелякалося, але лежало тихо й нерухомо, заціпенівши, закам'янівши, наче мертво. Його мати, повернувшись, почула коло лігва дух, який лишила росомаха, дико загарчала й кинулася в печеру. Вона пристрасно й ніжно облизувала й пестила своє вовчєня, і воно зрозуміло, що врятувалося від якогось великого лиха.

У ньому діяли ще й інші сили, а головне – зростання. Інстинкт і закон вимагали слухняності. Зростання будило непокору. Мати й страх гнали його від білої стіни. Зростання ж – це життя, а життя одвіку прагне світла. Ніщо не могло спинити могутніх життєвих хвиль, що здіймалися в ньому з кожним шматком м'яса, який він ковтав, з кожним його подихом. І зрештою одного дня страх і покірність відступили перед натиском життя, і вовчєня перевальцем посунуло до виходу з печери.

Біла стіна не стала перед ним, як інші, темні, а ніби подалась назад. Його обачно витягнутий уперед маленький ніжний ніс не вдарився об тверду заслону. Стіна була прозора й поступлива, як світло. Він увійшов і занурився в те, з чого складалася стіна.

Це приголомшило його. Адже воно думало, що пробирається крізь щось тверде. А світло чомусь стало яскравіше. Страх гнав його назад, а життя, що вже нутрувало в ньому, поривало далі. Нараз вовчєня опинилося коло самого виходу. Стіна, в яку воно поринуло, враз відскочила кудись ген-ген далеко. Від сліпучого світла зробилося боляче очам. Від безмежного простору, що розстелився перед ним, запаморочилось у голові. Але помалу очі звикали до яскравого світла, пристосовувалися до далечини.

У першу мить стіна десь зникла. Потім вовчєня знову її побачило, тільки на величезній відстані від себе. До того ж вона дуже змінилася. Тепер у тій стіні росли дерева, що обрамляли річку, над деревами височіла гора, а над горою здіймалося небо. Вовчєня охопив жах. Навколо нього все було страшне й незнане. Воно присіло на порозі лігва і втупило очі в невідомий простір. Воно було вкрай перелякане. Для нього все невідоме було вороже. Шерсть на спині у нього стала дибом, воно вишкірило зуби, силкуючись люто й грізно загарчати. Крихітне й поняте страхом, воно кидало виклик усьому широкому світові.

Але все щасливо скінчилося. Вовчєня вдивлялося в невідоме і так захопилося, що навіть забуло, що треба гарчати. Забуло воно й про свій переляк. Життя, що в ньому починало вирувати, на якийсь час розвіяло всі страхи – вони відступили перед цікавістю. Вовчєня розглядало річку, що мінилася на сонці, обпалєну блискавкою сосну внизу під схилом і самий схил, що обривався майже коло печери.

Сіре вовчєня досі жило на рівній поверхні. Йому ще ніколи не доводилося падати. Воно не знало, що таке впасти й забитися. Тож воно сміливо ступнуло просто в повітря і полетіло сторч головою. Воно боляче вдарилося носом об землю, заскавчало й покотилося по схилу. Його охопив невимовний жах. От коли невідоме вчепилось в нього! Вчепилося люто і тепер тягло його на жорстокі муки. Страх знову заповонив його, і вовчєня заскавуліло, як перелякане цуцєня.

Невідоме несло вовчєня на якесь лихе катування, і воно безперестанку скавчало. Хіба це можна було рівняти з заціпенінням від страху, коли невідоме лише чатувало на нього? Тепер невідоме вже міцно тримало його у своїх пазурах. Мовчаням нічого не вдієш. До того ж це був уже не переляк – вовчєня було сповнене жахом.

Аж от схил почав спускатися полого, а біля підніжжя росла трава. Вовчєня котилося все повільніше і нарешті спинилося. Тут воно востаннє заскавчало, а тоді протяжно жалібно завило. Потім, неначе йому тисячу разів доводилося чепуритися, воно взялося злизувати суху глину, що пристала йому до шерсті.

Нарешті воно сіло й обдивилося навколо, немов людина, що потрапила на Марс. Вовчєня пробилось крізь стіну світу, і невідоме випустило його, не заподіявши йому ніякої шкоди. Але людина, опинившись на Марсі, не була б так приголомшена незнайомим оточєнням, як вовчєня. Воно відкрило новий край, не думавши про це і не гадавши. Воно не знало навіть, що цей край існує.

Коли жажливе невідоме випустило вовчєня на волю, воно забуло, що це невідоме було сповнене страхіттями. Воно горіло лише цікавістю. Воно розглядало траву, брусницю, що росла поблизу, сухий пень враженної блискавкою сосни серед зелєних дерев. Із-за пня раптом вискочила білка і страшенно перелякала його. Воно припало до землі і загарчало. Та білка й сама переполошилася на смерть. Вона вмить злетіла на дерево і, опинившись у безпеці, сердито завищала.

Це надало вовчєнятї хоробрості, і хоч дятел, з яким йому невдовзі довелось зустрічатися, змусив його здригнутися, воно, проте, відважно рушило далі. Вовчєня так посміливішало, що, коли до нього підлетіла якась зухвала пташка, воно грайливо простягнуло до неї лапу. У відповідь на це пташина дзюбонула його в ніс. Від болю вовчєня так голосно заскавчало, що пташина злякалась і полетіла геть.

Для вовчєняти це була наука. Його крихітний слабкий мозок уже зробив несвідомий висновок. Навколо є речі неживі й живі: живих він мусить стерегтися. Неживі речі завжди лишаються на одному місці, а живі рухаються, і ніколи не можна знати наперед, на що вони здатні. Від них можна чекати тільки несподіваного, з ними треба бути напоготові.

Вовчєня посувалося вперед дуже незграбно і раз у раз на щось наступало. Гілка, яка здавалася йому далекою, раптом була його по носу або по ребрах. Земля була нерівна. Вовчєня часто спотикалося й забивало собі то ніс, то лапу.

До того ж, коли він наступав на камінці, вони весь час перевертались у нього під ногами. Отже, воно побачило, що в цьому світі неживі речі не такі стійкі, як його печера, і що маленькі легше перевертаються й падають, ніж великі. Але з кожною новою бідою вовчєня набиралося досвіду. Що далі воно йшло, то ступало певніше. Воно пристосовувалося, помалу привчалося розраховувати кожен свій рух, пізнавало свої фізичні можливості і почало вже вимірювати відстань між окремими предметами, а також між предметами і собою.

На почин йому пощастило. Народившись для того, щоб полювати на м'ясо, воно, вперше вирушивши у світ, надібалало м'ясо майже коло порога свого лігва. Цілком випадково воно знайшло хитро заховане пташине гніздо, тобто просто впало на нього. Вовчєня хотіло пройти по стовбуру зваленої сосни. Гнила кора затріщала під ним, і воно з розпачливим зойком впало на кущ, пролетіло крізь листя й гілля й опинилося на землі серед сімох тетерят.

Пташенята запищали, і вовчєня відразу навіть злякалося; потім, розгледівши, що вони дуже маленькі, воно посміливішало. Пташенята ворушилися. Вовчєня придавило одного з них лапою, і воно затріпотіло під нею. Вовчєнятї це страшенно сподобалося. Воно понюхало пташеня і взяло його в рот. Пташинка билася й лоскотала йому язик. Вовчєня раптом відчуло голод і стисло зуби. Хруснули ніжні кісточки, і вовчєня захлинулося теплою кров'ю. Кров виявилася дуже смачною.

У зубах у нього було м'ясо, таке саме, яке давала йому мати, тільки набагато смачніше, бо вовчєня гризло його зубами живцем. Впоравшись з одним пташеням, воно не зупинилося, аж поки не з'їло всіх. Тоді облизалося, точнісінько як його мати, і почало вибиратися з куща.

Але тут на нього налетів пернатий вихор. Вовчєня було засліплене і приголомшене несамопитими ударами крил. Воно сховало голову між лапами й завило. Удари посипалися ще частіше. Тетєря-мати оскаженіла. Тоді розлютувалося і вовчєня. Підвелось, загарчало й замахало лапами. Вп'ялося крихітними зубами в крило птаха і почало щосили торсати його. Тетєря виривалася, відбиваючись вільним крилом. Це був перший бій вовчєняти. Воно не тямило себе від захвату.

Воно забуло про грізне невідоме. Воно вже нічого не боялося. Воно змагалося й шматувало живе створіння, що напало на нього. І це живе створіння було м'ясо. Його охопила жадоба вбивати. Воно ж допіру знищило кілька маленьких створінь. То чому б йому не знищити це велике? Вовчєня було надто захоплене бійкою і надто щасливе, щоб відчувати своє щастя. Воно дрижало від збудження, якого досі йому ніколи не доводилося зазнавати.

Воно не випускало крила й гарчало крізь зціплені зуби. Тетєря тягла його геть від гнізда. Але коли вона спробувала повернутися знову під захист куща, вовчєня шарпонуло її назад на видноту. Пташка весь час голосила й біла ворога крилом, а навколо, як сніг, літало пір'я. Вовчєня було вкрай збуджене. У ньому клекотіла бойова кров його породи. Воно жило повним життям, хоч і не усвідомлювало цього.

Нарешті птиця перестала битися. Вовчєня все ще держало її за крило, і, прилігши на землі, вони дивилися одне на одного. Вовчєня загарчало було грізно й люто, але тетєря дзюбнула його в ніс, що й так уже болів. Вовчєня скривилося, але крила не випустило. Тетєря ще раз клюнула його. На цей раз воно вже завищало й відсахнулося від птиці, забувши, що тягне за крило і її. На його бідолашний ніс градом посипались удари. Бойовий запал у вовчєняти згас, і, випустивши здобич, воно ганєбно втекло.

Добігши до краю чагарника, вовчєня прилягло відпочити. Висунувши язик, воно важко дихало й жалібно скавчало від нестерпного болю. Раптом воно почуло, що на нього насувається щось грізне. Невідоме з усіма своїми страховищами знову ринуло на нього, й інстинктивно маля сховалося під кущем. Умить неначе буйний вітер знявся, і в зловісному мовчанні пронєслося щось велике й крилате. То яструб, спустившись з небесної блакиті, мало не схопив вовчєня.

Вовчєня ще лежало в кущах і, отямившись трохи від переляку, боязко визирало з-за листя, як раптом по другий бік галявини випурхнула із спустошеного гнізда тетєря – мати загиблих пташенят. У своєму горі вона не помітила крилатої стріли, що летіла на неї з неба.

А вовчєня все бачило, і це було йому пересторогою й наукою.

Яструб метнувся вниз, пролинув над самою землею і вп'явся кігтями в тіло тетєрі; не встигла вона закричати від болю й жаху, як яструб знову шугнув із здобиччю в синю височінь.

Вовчєня не скоро вилїзло зї свого захистку. За цей час воно багато дєчого засвоїло. Живї рєчї – цє м'ясо. Вони смачнї. Великї живї рєчї роблять болячє. Кращє їсти малєнкї живї рєчї, такї, як тетєрєята, і не займати дорослих птахїв. І все ж його пєкло прихованє чєстолюбнє бажання щє раз помїрєтися силами з тетєрєю – шкода тїльки, що її забрав яструб. Можє, дєсь знайдється щє одна тетєря, подумало вовчєня. Трєба пїти пошукати.

Вовчєня спустилося до рїчки. Воно зроду щє не бачило води. Йому здавалося, що йти водою лєгко. Скрїзь було так рївно. Воно смїливо ступнуло вперед і, заверещавши з жаху, пїрнуло в обїйми нєвїдомого. Пронизанє холодом, вовчєня дихало швидко-швидко. Але замїсть повїтря в лєгенї набиралася вода. Задуха болїсно, як смєрть, стискала йому горло. Для нього цє здалося смєртю. Воно не знало, що таке вмирати, але, як кожнє тварина в пустєлї, мало їнстинкт смєртї. Для нього цє була найжорстокїша мука, сущє нєвїдомого й усїх його страхїть, величєзна нєймовїрна катастрофа, якої воно не уявляло собї й бєзмїрно боялося.

Вовчєня випливило на поверхню і всїєю пащєю ковтнуло свїжого повїтря. Вдругє воно вжє не пїшло пїд воду. Воно запрацювало всїма лапами і попливило, нєначє робило цє завжди. Від землї воно опинилося нє далї як за метр, але виринуло до нєї спиною і одразу ж попливило до протилєжного бєрєга. Рїчка була взагалї вузєнька, але на заворотї розширювалася футїв до двадцяти.

Посєрединї рїчки вовчєня пїдхопила швидко течїя і понєсла вниз за водою. Воно потрапило у нєвєличкїй вир, і пливати стало нєможливо. Спокїйна вода раптом розсєрдилася. Вовчєня то поринало вглиб, то знову спливало на поверхню. Воно бєзупинно рухалося, крутилося, переверталось і знову й знову ударялося об скєлї. Забившися, вовчєня скавчало, і з того, скїльки разїв воно зойкнуло, видно було, скїльки воно здибало скєль.

Далї за виром рїчка знов робила заворот, і тут течїя пїдхопила вовчєня, нїжно винєсла на бєрєг і нїжно поклала на пїщанє лєжє. Воно швидєнько вилїзло з води і простяглося на землї. Його знайомство їз зовнїшнїм свїтом продовжувалося. Вода була нє жива, а рухалася. Крїм того, вона здавалася твєрдою, як земля, але нє була твєрда. Отжє, виходило, що рєчї далєко нє завжди такї, якими вони видаються. Страх перед нєвїдомим вовчєня дїстало в спадщину від прєдкїв, а тепєр його змїцнив щє й досвїд. І воно вирїшило вжє нїколи нє довїрєти зовнїшньому вигляду рєчєй, а пильно до них придивлятися.

Того дня йому судилося зазнати щє однїєї пригоди. Воно згадало, що в нього є мати, і почуло, що нїщо у свїтї нє милє йому так, як вона. Від усього, що трапилося з ним, втомилося нє тїльки його тїло, а й малєсєнькїй мозок. За все своє життє вовчєня нє напружувало його так, як за один цей дєнь. Крїм того, йому хотїлося спати. Пригнїченє самотнїстю і бєзпораднїстю, воно подалося шукати своє лїгво й матїр.

Воно пробиралося крїзь чагарники, коли раптом почуло пронизливий страшний крик. Перед очима в нього майнуло щось жовтє. То ласка прослизнула повз нього. Цє було малєнкє створїннє, і вовчєня нїтрохи нє злякалося. А на землї у сєбє пїд ногами воно побачило вжє зовсїм крихїтну ласочку, завдовжки в кїлька дюймїв. Вона, мабуть, так само, як і вовчєня, самовїльно пустилась у мандри. Звїрєтко кинулось навтїкача, але вовчєня перевернуло його лапою. Звїрєтко тонко заверещало. І вмить перед очима вовчєняти знову майнуло щось жовтє. Воно знову почуло страшний крик, щось ударило його по шїї, і в тїло йому вп'ялися гострї зуби ласки-матєрї.

Вовчєня скавчало, вило й виривалося. Раптом ласка стрибнула до свого малєяти і зникла з ним у хащї. Бїль від укусу нє минав, але щє бїльшє мучилося вовчєня від образи. Воно сидїло й жалїбно квилито. Ця ласка-мати була така малєнька, а така люта.

Вовчєня щє нє знало, що попри всю свою мїнїатюрнїсть ласка найлїхїший, наймстивїший і найстрашнїший хижак у пустєлї. А втїм, йому довєлося нєдовзї трохи познайомитися з її норовом.

Воно все ще квилило, коли ласка-мати знову з'явилася перед ним. Тепер, коли її мале було в безпеці, вона не кинулась на вовчєня відразу. Вона підкрадалася тихенько, і вовчєня встигло розгледіти її тонке зміїсте тіло і високо підняту хижу голову, теж як у змії. На її грізний покрик вовчєня наїжилося й гнівно загарчало. Ласка підбиралася все ближче й ближче. І враз, занадто швидко й несподівано для недосвідченого зору, тонке жовтаве тіло стрибнуло й на мить зникло з очей вовчєняти. Ще мить – і її зуби вп'ялися йому в горло.

Вовчєня гарчало, відбивалося, але воно було надто мале, воно тільки вперше побачило світ, і через це його гарчання перейшло у скавучання, бойовий запал минув, і воно тепер намагалося вирватися із зубів ласки і втекти. Ласка не випускала його; вона вчепилася йому в горло і силкувалася дістатися до вени, де пульсує життя. Ласка – кровопивця і любить ссати кров із живої жертви.

Сіре вовчєня загинуло б і не довелося б писати про нього повість, якби з кушів не вискочила вовчиця. Ласка випустила малого і блискавкою метнулася до горла вовчиці, але схибилала і вчепилася їй у щелепу. Вовчиця змахнула головою, наче батогом, і підкинула ласку високо в повітря. Потім на льоту схопила тоненьке жовте тіло, і ласка знайшла смерть на її гострих зубах.

І сірому вовчєняті вдруге в житті довелося витримати бурхливий напад материнської ніжності. Для неї знайти сина було ще більшою радістю, ніж для нього опинитися коло матері. Вона ніжно тикала в нього носом, голубила й зализувала ранку, що лишилася від зубів ласки. Потім мати й син удвох з'їли кровопивцю, повернулися до себе в печеру й заснули.

5

Закон здобичі

Вовчєня розвивалося дуже швидко. Воно два дні відпочивало, тоді знову вилізло з печери. Воно знайшло маленьку доньку ласки, що її недавно вони з'їли разом з вовчицею, і подбало, щоб її спіткала така сама доля, як і її матір. На цей раз воно не заблукало. Коли стомилося, повернулося до печери й лягло спати. Відтоді воно виходило на прогулянку вже щодня і забиралося все далі й далі.

Вовчєня навчилося вже розраховувати свої сили і знало, коли слід бути сміливим, а коли обачним. Воно вирішило, що краще бути обережним увесь час, і тільки зрідка, набравшись мужності, давало волю своїй люті й хижим забаганкам.

Натрапивши на яку-небудь заблукану тетерю, воно ставало справжнім бісеням. Ніколи не минало нагоди огризнутися на цокотання білки, яку вперше здибало на спаленій сосні. А вгледівши птаха, схожого на того, що під час першої його мандрівки дзюбонув його в ніс, воно просто скаженіло.

Але часом і на таких птахів воно не звертало уваги – це коли йому самому загрожувала небезпека від якогось бродячого хижака. Воно добре запам'ятало яструба і, помітивши його крилату тінь, вмить ховалося в гущавину.

Воно вже бігало не перевальцем, розчепірівши лапи, а перейняло ходу у матері, легку й скрадливую, швидкість якої була непомітна для ока.

У ловах йому пощастило лише спочатку. Семеро крихітних тетерят і маленька ласочка – ото тільки й була його здобич. А бажання вбивати зростало в ньому з кожним днем, і вовчєня плекало честолюбну хижу мрію колись запопасти цокотуху-білку, яка завжди попереджала всю звіроту про наближення вовка. Але білки літають по деревах, як ті птахи в повітрі, і вовчєняті лишалося підстерігати стрибуху, коли вона гуляла по землі.

Вовчєня дуже поважало свою матір. Вона вміла добувати м'ясо і ніколи не забувала принести і йому його частку. А головне – вона нічого не боялася. Воно й гадки не мало, що безстрашність прийшла до неї разом із знанням і досвідом. Для нього це було виявом її сили.

Його мати була взірцем сили, і, підростаючи, вовчєня почувало цю силу в дужчих, ніж раніш, ударах лапою й зубами, коли вона навчала його розуму. За це воно тільки більше шанувало її. Вона вимагала від нього покори, і в міру того, як вовчєня росло, норів у його матері ставав іще крутіший.

Знову настав голод, і на цей раз вовчєня гостріше відчуло на собі його лихі укуси. Вовчиця вже дійшла до краю, шукаючи поживи. Вона навіть рідко коли спала в печері. І вдень і вночі бігала налови – та дарма. Цього разу голоднеча тривала недовго, але видалася вовчєнятї страшенно жорстокою. Для нього не знаходилося у матері ні краплі молока, а м'яса він уже давно не їв.

Раніше вовча полювало граючись, заради забави; тепер же воно запопадливо шукало здобичі, проте нічого не знаходило. Та від невдач воно ще швидше розвивалося. Воно пильніше вивчало норів білки і хитріше підкрадалося до неї, щоб зненацька впіймати. Придивлялося до лісової миші і намагалося якось витягти її з нори. Багато дечого довідалося про звички дятлів. І ось настав день, коли тїнь яструба не загнала його в кущі. На той час вовчєня стало дужче, розумніше і певніше у своїх силах. До того ж голод зробив його жорстоким. Тепер воно сідало на задні лапи посеред галявини і ждало, поки яструб спуститься до нього. Там, у безкраїй блакиті, було м'ясо – м'ясо, якого так жадав його порожній шлунок. Але яструб відмовився прийняти бій, і бідне вовча залізло в кущі і заквилило від голоду й досади.

Голодування враз скінчилося. Вовчиця принесла додому м'ясо. Але якесь чудне. Такого вона ще жодного разу не приносила. Це було рисеня, уже величеньке, але менше за вовчика. І вовчиця віддала все звірятко синові. Вона сама вже десь наситилася, але вовчєня не знало, що його мати втамувала голод, з'ївши всю решту рисячого виводку. Не знало воно й того, на яке відчайдушне діло вона пішла. Воно знало лише те, що оксамитне кошенятко – це м'ясо, жадібно їло його і з кожним шматком, який воно ковтало, почувало себе щасливішим.

Коли живіт повний, то лїньки й ворушитися. Тож, пригорнувшись до матері, вовчєня заснуло. Воно прокинулося від її гарчання. Воно ніколи ще не чуло в її голосі такої люті. Може, вона й справді зроду не гарчала так жакливо.

Але на те в неї була причина. Хїба вона не знала, що рисячу нору безкарно не руйнують? У яскравому сїяві полуденного сонця вовча побачило коло входу в печеру рись-матір. Шерсть на спині в нього враз настовбурчилася. Це вже був жах, підказаний не слїпим інстинктом. Якби навіть вигляд непроханої гості не навіював страху, то досить було б і самого її виття, що раптом перейшло у хрипке ревіння.

Вовчик, відчувши прилив життєвих сил, загарчав і став сміливо поруч з матір'ю. Але яка ганьба! Мати відштовхнула його геть. Через низький прохід у печеру рись не могла одразу застрибнути всередину; коли ж вона продерлася поповзом, вовчиця кинулась на неї і притисла її до землі. Як вони билися, вовчик не міг розгледіти. Чути було тільки жакливе гарчання, скрегіт і виття. Звірі крутилися на землі клубком. Рись шматувала свою супротивницю і пазурами і зубами, а вовчиця могла пустити в хід тільки ікла.

Вовчик зненацька підскочив до рисі і з лютим гарчанням уп'явся зубами їй у задню лапу. Своєю вагою він заважав вільним рухам ворога і таким чином несвідомо допомагав матері. Але враз він опинився під звитими в клубок тілами й розтиснув зуби. Обидві матері відскочили одна від одної і, перше ніж вони зчепилися знову рись ударила вовчєня своєю величезною передньою лапою і, розпоровши йому аж до самої кістки плече, відкинула його до стїни. До гарчання бїйців прилучилося несамовите скавчання вовчика.

Але бїй тривав так довго, що вовча устигло досхочу наскавулітися і, вже наприкінці поєдинку, знову набравшись духу, вдруге вчепитися в задню лапу рисі.

Рись таки загинула. Але й вовчиця була вкрай знеможена і пошматована. У першу хвилину вона ще голубила вовчика й зализувала йому рану, але разом з кров'ю вона втратила й сили. Цїлий день і цїлу ніч без руху і ледве дихаючи пролежала вона коло забитого ворога.

Мабуть, із тиждень не вилазила з печери, хіба тільки напиться води. Та й то ледве посувалася й стогнала від болю. Невдовзі рись вони доїли. На цей час рани у вовчиці вже позатягалися і вона знов могла вирушити на лови.

Плече у вовчика після жахливого удару рисячої лапи було якесь задубле й довго боліло. Деякий час він навіть шкутильгав. Але за цей час його ставлення до світу змінилося. Він повірив у свої сили і у свою відвагу – не те що до бою з риссю. Він переконався, що життя суворе. Він бився, впивався зубами в тіло ворога і вижив. Тож він став поводитися сміливіше і навіть трохи задержувати. Він більше вже не боявся дрібних істот, і полохливість його майже зникла. Тільки невідоме ще гнітило його своїми таємницями й жахами – невовимими і завжди грізними.

Він почав ходити з матір'ю на полювання, бачив, як вона вбивала, та й сам брав участь в убиванні. І невиразно почав усвідомлювати закон здобичі. На світі було дві породи живих істот: його власна й інша, чужа. До його породи належав він і його мати, до іншої – решта живих і здатних рухатися істот.

Але ця інша порода тварин теж поділялася надвоє. Першу половину їх убивала і їла його порода; це були дрібні хижакі й мирні тварини. Друга половина чужаків убивала і їла звірів його породи, якщо ті не встигали перші їх убити і з'їсти. І звідси виріс закон. Мета життя – здобич. Саме життя – їдіння. Життя живе життям. Одні їдять, а інші дають себе з'їсти. Закон каже: їж, а то тебе з'їдять. Вовчик не формулював цей закон так чітко і ясно, не міркував над ним. Він навіть і гадки не мав про закон, а просто й бездумно жив з ним у згоді.

Він скрізь бачив цей закон у дії. Сам він з'їв пташенят тетері. Яструб з'їв їхню матір і так само з'їв би і його. Пізніше, коли він підріс і став лютіший, йому закортіло з'їсти яструба. Він з'їв рисеня. Рись-мати з'їла б його, коли б її саму не вбили і не з'їли. І так велося без кінця-краю. Навколо нього все живе додержувалося непохитного закону, і частинкою цього закону був він сам. Він був хижак. Він їв саме лише м'ясо, живе м'ясо. Воно швидко бігло перед ним, або злітало в повітря, або тікало на дерево, або ховалося в землі, або ставало з ним віч-на-віч і змагалось, або ж гналося за ним.

Коли б вовча вміло думати, як людина, то воно дійшло б висновку, що життя – це неситимий апетит, а світ – це місце, де бореться безліч апетитів. Вони женуться і самі тікають, висліджують і поглинають одне одного. І все це сліпо й безладно, серед хаосу ненажерства, насильства і вбивств, жорстоких, безглузких, нескінченних, керованих самим лише випадком.

Але вовча по-людському не думало і не мало широкого кругозору.

Воно було цілеспрямоване і завжди було під владою якогось одного бажання. Крім закону здобичі, йому ще треба було коритися міріадам інших, не таких поважних законів. Світ був сповнений несподіванками. Життя, що буяло в ньому, гра його м'язів робили його неймовірно щасливим. Гонитва за м'ясом давала йому гостру насолоду й захват. Пориви люті й боротьби сповнювали радістю. Навіть жах і тайна невідомого пробуджували волю до життя.

Узагалі йому жилося легко й приємно. Повне черево, солодка дрімота на сонці – це була нагорода за труди й завзяття, хоч самі труди й завзяття теж були втіхою. Вони були виявом життя, а виявляти життя – це щастя. Отже, вовча нічого не мало проти свого ворожого оточення. Воно було дуже життєрадісне, дуже щасливе і дуже пишалось собою.

Частина третя

1

Творці вогню

Це сталося з ним несподівано і з його вини. Він ачність. Вовчик виліз із печери і побіг до річки напитися. Може, він нічого не помітив через те, що вискочив спросоння. Він цілу ніч ганяв, шукаючи здобич, і тільки пізно вдень прокинувся. Він був необережний ще тому, що надто вже добре знав дорогу до річки. Він бігав туди багато разів, і ніколи з ним нічого не траплялося.

Спустившись коло сухої сосни, він минув галявину і побіг між деревами. І враз він почув щось носом і угледів оком. Перед ним на задніх лапах сиділо п'ять істот, яких він ще зроду не бачив. Це була його перша зустріч з людьми. Але, глянувши на нього, п'ятеро людей не посхоплювалися на ноги, не вишкірили зубів, не загарчали. Вони навіть не ворухнулися, а сиділи собі в зловісному мовчанні.

Вовчєня теж не ворухилося. Усі властиві вовкам інстинкти наказували йому негайно і чимдуж тікати геть, але в ньому раптом заговорив ще якийсь незнаний досі інстинкт. У нього виникла впевненість, що ці живі істоти найголовніші серед усіх мешканців Півночі. Свідомість власної мізерності й безсилля приголомшила його, позбавила здатності рухатися. Перед ним була влада й сила – щось далеке й недоступне його розумові.

Вовчик ніколи не бачив людини, але інстинктивно впізнав її. Невиразно він відчув у ній тварину, яка у великій боротьбі здобула собі перше місце серед звірів пустелі. Він дивився на людину не тільки своїми очима, але очима всіх предків – очима, що в пітьмі оточували блискучим колом нескінченні зимові вогнища, що з безпечної відстані крізь хащу дерев видивлялися на чудного двоногого звіра, який володарював над усім живим. Вовчєня оповили чари спадковості – страх і пошана, породжені цілими віками боротьби і досвідом незліченних поколінь. І ці чари були занадто сильні для такого юного вовка. Якби він був зовсім дорослий, то враз би втік. Але, паралізований жахом, він припав до землі, готовий принести в дар людині ту покору, яку приніс їй перший вовк, що прийшов погрітися біля вогнища.

Один з індіанців підійшов до вовчєнати і схилився над ним. Той іще щільніше притисся до землі. Невідоме нарешті набрало плоті й крові і, здавалося, от-от схопить його. Він увесь наїжився, скопив губи й вишкірив свої маленькі ікла. Рука, що нависла над ним, наче лиха доля, трохи відсмикнулася, і людина, засміявшись, сказала:

– Wabam wabisca ip pittah!¹⁾

Усі голосно зареготали і стали підбивати товариша взяти вовчика в руки. Поки людська рука все нижче й нижче опускалась над маленьким звіром, у ньому кипіла боротьба двох різних інстинктів. Один казав – корися, а другий – не здавайся. Він корився, поки рука не торкнулась його, а тоді блиснув зубами і вп'явся в неї. У ту ж мить він дістав такого стусана по голові, що аж перевернувся. І враз бойовий дух покинув вовчика. Узяли гору його незрілі літа й інстинкт покірності. Він сів на задні лапи й заквилів. Але індіанець, якого він укусив за руку, ще сердився і вдруге вдарив його по голові. Вовчик заскиглив іще дужче.

Четверо індіанців так щиро реготали, що до них мимоволі приєднався і п'ятий, якого укусило маленьке звіреня. Вони оточили вовчика і весело сміялися з нього, а він усе скавчав від болю й переляку. Раптом він щось почув. Індіанці теж почули. Вовчик знав, що це таке. Розітнувши повітря останнім, більше переможним, ніж сумним виттям, він ураз замовк і став

¹⁾ Дивіться, які білі зуби!

чекати свою матір, жорстоку нездоланну матір, яка вбивала все живе й нічого не боялася. Вона почула крики свого маленького сина і з несамовитим ревом мчала його рятувати.

Ще один величезний стрибок, і вона опинилася серед людей. Оскаженівши від завзятої материнської тривоги, вона в ту мить була далеко не прекрасна. Але вовчикові любо було дивитися на лють своєї заступниці. Він радісно заскавчав і кинувся до матері, а двоногі тварини відскочили від неї геть. Вовчиця стала коло сина і, настобурчившись, з приглушеним гарчанням дивилася на людей.

Морда в неї була грізна і спотворена злобою; ніс зморщився від кінчика аж до самих очей. Раптом один з індіанців крикнув:

– Кайч!

Це був ніби вигук здивування. Але вовчєня почуло, що мати його якось враз припишкла. – Кайч! – знову гукнув чоловік, на цей раз суворо й владно.

І вовчєня побачило, що його безстрашна мати припала животом до землі і з тихим скавчанням завиліяла хвостом на знак миру. Вовчєня нічого не розуміло. Воно було вкрай збентежене. Знову його сповнила пошана до людини. Інстинкт таки підказував йому правду. Мати це ствердила. Вона теж корилася людині.

Чоловік, що покликав вовчицю, підійшов до неї. Він поклав їй на голову руку, і вона ще нижче прихилилася до землі. Вона не вкусила його й не збиралася вкусити. Інші теж підійшли, торкали її, гладили, а вона й не думала гніватися. Люди були страшенно схвильовані, і в них із рота вилітала сила всяких звуків. Але в тих звуках вовчєня не вчуло нічого небезпечного і згорнулося коло матері. Час від часу воно злегка настобурчувалося, але щосили намагалось бути смирним.

– Тут немає нічого дивного, – мовив один з індіанців. – Батько в неї був вовк. Щоправда, мати була собака. Але хіба мій брат не прив'язував її на три ночі в лісі під час парування? Тож батько Кайч – вовк.

– Ось уже рік, Сивий Бобер, як вона втекла, – сказав другий індіанець.

– І в цьому теж немає нічого дивного, Лососячий Язик, – відповів Сивий Бобер. – Тоді наспів голод, і нічим було годувати собак.

– Вона, певне, цей час жила з вовками, – зауважив третій індіанець.

– Мабуть, що так, Три Орли, – погодився Сивий Бобер і, поклавши руку на шию вовчєнят, додав: – А ось і доказ цьому.

Вовчєня тихенько загарчало на дотик руки, і вона вмить злетіла вгору, загрожуючи вдирити. Вовчєня сховало зуби і знову покійрно припало до землі. Рука почала чухати йому вуха й спину.

– Так, це доказ цьому, – провадив далі Сивий Бобер. – Безперечно, мати його – Кайч. Але батько вовк. Отже, в ньому є трохи собачої крові і багато вовчої. У нього дуже білі зуби, і ім'я йому буде Білий Зуб. Це буде мій собака. Бо хіба Кайч не була собакою мого брата? І хіба мій брат не помер?

Вовчєня, якому несподівано дали ім'я, лежало і дивилося на людей. Ще деякий час у них з рота вилітали чудні звуки. Потім Сивий Бобер витяг із ножен, що висіли в нього на шиї, ножа, пішов у кущі й вирізав ціпок. Білий Зуб стежив за ним. Сивий Бобер поробив на обох кінцях ціпка врізи і обмотав їх ремінцями з невичиненої шкіри. Одним ремінцем він обв'язав шию Кайч, потім підвів вовчицю до молоденької сосни і прикріпив до стовбура другий ремінець.

Білий Зуб пішов слідом за матір'ю й ліг коло неї. Індіанець, якого звали Лососячий Язик, простяг до нього руку й перекинув на спину. Кайч стривожено глянула на людину. Білий Зуб знову відчув страх. Він не зміг втримати гарчання, але кусатися й не думав. Рука з розчепіреними пальцями грайливо лоскотала йому живіт і качала його з боку на бік. Якось смішно й незручно було лежати голічерева й дригати лапами. Крім того, в такій позі Білий Зуб почував себе цілком безпорадним і протестував проти неї усім своїм вовчим нутром. Адже в ту хви-

лину йому ніяк було боронитися. Коли б людина мала на гадці заподіяти йому якийсь лих, він не зміг би втекти. Хіба можна відскочити геть, коли в тебе всі чотири лапи стирчать у повітрі?

Але почуття покори подолало страх, і він тільки тихенько гарчав. Йому несила було стримати гарчання, але людина не сердилася за це й не біла його по голові. А найдивніше було те, що Білий Зуб почував якусь незбагненну насолоду від дотиків людської руки. Коли людина перевернула його на бік, він перестав гарчати. Пальці людини почухали йому за вухами, і йому стало ще приємніше. А коли людина востаннє погладила його й пішла, у Білого Зуба де й дівся страх. Йому судилося ще не раз зазнати страху перед людиною, але ця перша перемога над страхом була запорукою майбутньої дружби з нею.

Невдовзі Білий Зуб почув якийсь дивний гамір. Він швидко визначав усі явища і одразу ж догадався, що той гамір зчиняють люди. За кілька хвилин усе плем'я індіанців вирушило в дорогу. Тут було душ сорок чоловіків, жінок та дітей, і кожен з них ніс на собі табірні пожитки. З ними було багато й собак, які теж, крім щенят, були навантажені поклажею. У мішку міцно прив'язаному до спини тварини, було не менше як двадцять-тридцять фунтів.

Білий Зуб зроду не бачив собак, проте з першого погляду впізнав у них свою породу, хоч трохи й відмінну. Але в ту мить, коли собаки вгледіли вовчєня і його матір, вони мало чим відрізнялися від вовків. З роззявленими пащами вони кинулися на чужинців. Вовчєня настобурчилося, загарчало і вишкірило ікла назустріч ворогам, але враз його збили з ніг. Почувши на собі гострі зуби напасників, він кусав і шматував лапи й животи, під якими опинився.

Знявся страшенний гармидер. Чути було несамовите гарчання Кайч, яка боронила свого сина, людські крики, удари дрючків по спинах собак і їхнє жалібне скавчання.

За лічені секунди Білий Зуб знов уже був на ногах. Він бачив, як люди дрючками й камінням гнали собак, рятуючи його від лютих тварин його ж породи, яка чомусь була йому чужа. І хоч у його мозку звісно, не було чіткого уявлення про таку абстрактну річ, як справедливість, проте по-своєму він розумів, що люди справедливі, що вони законодавці у світі і самі додержуються закону. Його вразило, яким дивним способом виконували вони закон. Всупереч усім відомим йому звірам вони не билися зубами й пазурами. Вони вживали свою силу з допомогою мертвих речей. Мертві речі корилися їхній волі. Дрюччя й каміння, кинуте цими чудними істотами, як живе, літало в повітрі і робило боляче собакам.

Останню собаку прогнали. Гармидер ущух. Білий Зуб зализував собі рани і міркував над своїм першим знайомством зі зграєю лютих тварин. Він ніколи не думав, що на світі є ще такі звірі, як він, його мати і Одноокий. Йому здавалося, що їх тільки троє.

А тепер раптом виявилось, що таких, як вони, – багато. І десь у підсвідомості його точила досада, що звірі однієї з них породи вже при першій зустрічі напали на нього. Було прикро йому і від того, що його матір прив'язали до палиці, дарма що зробили це вищі істоти – люди. Він почував, що це пастка, полон, хоч не знав ні полону, ні пастки. Він дістав у спадщину від предків волю скрізь блукати, бігати й досхочу валятися, і раптом на його волю хтось зазіхає. Рухи його матері були обмежені довжиною палиці, а заразом ця сама палиця обмежувала і його, бо він ще не навчився обходитися без матері.

Усе це йому не подобалося. Не сподобалося йому й те, що люди вирушили в похід, бо якийсь маленький чоловічок узявся тоді за кінець палиці й повів за собою полонену Кайч. Слідом за нею пішов і Білий Зуб, збентежений і стривожений цією новою пригодою.

Вони спустились у долину й пішли далеко-далеко, куди Білий Зуб ще ніколи не забігав. Вони йшли аж до краю долини, де маленька річка впадала у велику річку Мекензі. Тут, де на високих жердинах висіли човни й стояли сушарні для риби, індіанці отаборилися. Білий Зуб дивився на все зачудованими очима. Перевага людей над усім живим, здавалось, росла щохвилини. Вони цілком панували над своїми гострозубими собаками, і вже це одно свідчило про їхню могутність. А ще більше вражала його їхня влада над неживими речами, їхня здатність нерухомо змушувати рухатися, міняти саме обличчя землі.

Далі на нього чекало ще більше диво. Йому впали в око вбиті в землю великі жердини з перекладами. Самі ці споруди, власне, не дуже його вразили, бо це було діло тих самих рук, що кидали на далеку відстань дрючки й каміння. Але коли ці жердини вкрили полотном та шкурами й обернули в намети, у Білого Зуба перехопило дух. Намети здавалися йому велетенськими. Вони вмить виростили навколо нього, наче якісь дивовижні живі істоти. Вони стриміли скрізь, куди не глянь. Він боявся їх. Вони зловісно височіли над ним. А коли вітер надимав і ворухив їхні стіни, він від жаху припадав до землі, не зводячи з них переляканого погляду, ладен утекти тієї ж миті, як вони ринуть на нього.

Але невдовзі він перестав боятися наметів. Він бачив, як туди входили жінки й діти і поверталися неушкоджені. Помічав не раз, як силкувалися продертися всередину й собаки, тільки їх гнали лайкою й камінням. Нарешті він покинув Кайч і тихенько поліз до найближчого вігваму. Йому надавала духу цікавість юності – бажання зазнати, пережити й зробити все те, що збагачує досвід. Останні кілька дюймів до стіни вігваму він повз дуже повільно й обережно. Події того дня вже навчили його, що невідоме сповнене несподіванок, незбагнених і дивовижних. Нараз він уткнувся носом у полотно. Він так і завмер. Але нічого не трапилося. Тоді він понюхав чудну, просякнуту людським духом тканину. Потім схопив її зубами й легенько потягнув. Знову нічого не сталося, хоч полотно заворушилося.

Тоді він смикнув дужче. Стінка заворушилася ще більше. Це йому сподобалося. Він смикнув кілька разів щосили, аж поки не захитався весь намет. Зсередини почувся різкий жіночий крик, і Білий Зуб чимдуж побіг до матері. Але після того велетенські намети більше не лякали його.

За хвилину він знов утік від матері. Палиця вовчиці була прив'язана до вбитого в землю кілка, і вона не могла побігти слідом за сином. А йому назустріч поволі рушило щеня, більше й старше за нього. Воно виступало гордо, з поважним войовничим виглядом. Білий Зуб згодом дізнався, що його звали Ліп-Ліп. На своєму коротенькому віку Ліп-Ліп не раз уже вступав з однопітками в бій і був страшений забіяка.

Ліп-Ліп був тієї самої породи, що й Білий Зуб. До того ж від малого цуценяти смішно було сподіватися якоїсь небезпеки. І Білий Зуб налаштувався зустріти його дружньо. Але коли пес почав напружено ступати і закопилів губи, Білий Зуб напружився й собі і вишкірився грізно. Наїжившись, вони стиха гарчали й кружляли один навколо одного. Минуло кількахвилин, і Білому Зубові вже починала подобатися ця гра. Та зненацька Ліп-Ліп швидко стрибнув до нього, куснув і враз відскочив геть. Він рвонув Білого Зуба за плече, що його поранила рись, яке й досі ще не загоїлося коло кістки. Від подиву й болю Білий Зуб заскавчав, але, враз оскаженівши, кинувся на ворога й люто вп'явся в нього.

Та Ліп-Ліп увесь час жив у таборі і зазнав чимало щенячих боїв. Три, чотири, п'ять і шість разів впивався він маленькими гострими зубами в чужака, аж поки Білий Зуб не втік з ганебним скавчанням під захист матері.

Це була перша з його численних сутичок з Ліп-Ліпом. Бо вони зразу стали ворогами, неначе створені були для того, щоб безнастанно битися.

Кайч любовно зализала синові рани і силкувалась утримати його коло себе. Але він аж тремтів з цікавості і за кілька хвилин знову вирушив на розвідку. Він набрів на Сивого Бобра, який сидів навпочіпки й робив щось з гіллям та сухим мохом, що лежали перед ним на землі. Білий Зуб підійшов до нього і став дивитися. У звуках, які вилетіли з рота в Сивого Бобра, не вчувалося нічого ворожого, і Білий Зуб ступив ще кілька кроків уперед.

Жінки й діти понаносили Сивому Боброві цілу купу гілля й хмизу. Очевидно, він робив щось важливе. Білий Зуб підсунувся до Сивого Бобра так близько, що аж торкнувся його коліна. Охоплений цікавістю, він навіть забув, що це страшний звір – людина. А в того під руками творилось якесь диво. З гілля й моху раптом почало здійматися щось подібне до туману. А внизу закрутилося щось живе, на колір таке, як сонце в небі. Білий Зуб нічого не

знав про вогонь. Тієї миті він вабив його до себе, як у дні раннього дитинства просвіт печери. Він підліз до самого полум'я. Він чув, як Сивий Бобер засміявся, але в тому сміхові знов-таки не було нічого погрозливого. Тоді він ткнувся носом у вогонь, а разом висунув і свій маленький язик.

У першу мить він заціпенів. Невідоме, причаївшись серед моху й гілля, люто схопило його за ніс. Несамовито заскавчавши, він відскочив назад.

Почувши його голос, Кайч з диким гарчанням рвонула ціпок і кидалася, мов скажена, не маючи змоги прийти на поміч синові. Сивий Бобер ляскав себе по стегнах і весело сміявся, розповідаючи всім про те, що трапилося з вовчєням. Увесь табір голосно реготав. А Білий Зуб – нещасне безпорадне малятко – сидів на задніх лапах і жалібно квилів.

Йому ще ніколи не було так боляче. У нього і ніс і язик були обпечені живою істотою, що виникла під руками Сивого Бобра і була схожа кольором на сонце. Він усе вив і вив, але кожен його зойк люди зустрічали вибухами сміху. Він спробував утамувати біль у носі язиком, але цей дотик був нестерпний, і в його скавчанні почулося ще більше муки й розпачу.

І раптом йому стало соромно. Він збагнув, що таке сміх. Для нас це нерозв'язна загадка – звідки тварини можуть знати, що з них сміються. Але вони це напевно розуміють, так само як зрозумів Білий Зуб. Йому стало соромно, що люди глузують з нього. Він повернувся й побіг. Він тікав не від кусючого вогню, а від сміху, що взяв його за живе. Він побіг до Кайч, яка шалено рвалася з прив'язі, до єдиної у світі істоти, яка не сміялася з нього.

Надворі смеркло й спустилася ніч, а Білий Зуб усе лежав під боком у матері. Ніс і язик у нього дуже боліли, але бідолаху точила ще й більша мука. Він засумував за домом. Почував якусь порожнечу й тужив за спокоєм і тишею рідної річки й печери в скелі. Життя навколо нього стало занадто тісне.

Тут товклося стільки чоловіків, жінок та дітей. І всі вони галасували й драгували його. Не було просвітку й від собак, які без упину гризлися, сварилися і зчиняли страшенний гармидер. Від мирної самотності минулих днів не лишилось і сліду. Тут у самому повітрі буяло життя. Воно без угаву гуділо й дзижчало. Мінливе й різноманітне, воно било його по нервах, бентежило й гнітило його безнастанним чеканням чогось неминучого.

Він пильно стежив за людьми, які метушилися у таборі. Білий Зуб дивився на людей так само, як вони дивляться на створених ними кумирів. Вони були для нього вищими істотами. Він сам робив їх творцями чудес, як це робили люди зі своїми вигаданими богами. У них була безмежна влада й ніким не знана незбагненна сила. Вони панували над усім живим і неживим, підкоряли собі все, що рухалося і що давало рух нерухомому. З сухого моху й дерева вони творили яскраве, як сонце, й пекуче життя. Вони творили вогонь!

2

Неволя

З кожною дниною Білий Зуб набирався досвіду. Тим часом як Кайч була прив'язана до ціпка, він ганяв по табору, до всього придивлявся, все розвідував і вивчав. Він швидко познайомився зі звичками людей, але від того не став їх зневажати. Що ближче він з ними знайомився, тим глибше відчував їхню перевагу, їхню таємничу силу.

Він був власністю людей, як усі собаки. Його вчинки залежали від їхніх наказів. Вони могли бити й топтати його ногами, і він мусив терпіти. Цю науку він скоро опанував. Вона нелегко давалася йому, бо йшла всупереч його сильній, владній натурі; але, вивчаючи її з нелюбов'ю, він непомітно для себе навчився любити її. Він віддавав свою долю в інші руки і складав з себе відповідальність за своє існування. Вже тільки це було йому нагородою, бо краще прихилитися до когось, ніж стояти без ніякої опори.

Звичайно, минув не один день, поки він віддався душею і тілом людям. Він не міг одразу позбутися своєї спадкової дикості й розігнати спогади про пустелю. Він не раз пробирався на край лісу й довго стояв там, прислухаючись до якогось далекого могутнього поклику. І повертався до табору завжди збентежений, сумний, тихенько тужливо квилив під боком у матері і з німим пекучим запитанням лизав її в морду.

Білий Зуб швидко вивчив життя індіанського табору. Він побачив нечесність і зажерливість старших собак, коли їх годували рибою. Пересвідчився, що чоловіки справедливі, діти жорстокі, а жінки добрі й від них найскоріше можна сподіватися шматка м'яса або кістки. А після кількох лихих сутичок з матерями щенят, які вже попідростали, він вирішив, що краще їх не займати, триматися від них якомога далі і, забачивши їх, негайно забиратися геть.

Але отрутою його життя був Ліп-Ліп. Щеня було старше, більше на зріст і дужче, ніж Білий Зуб, і не давало йому просвітку. Білий Зуб завжди охоче вступав з ним у бійку, але незмінно зазнавав поразки.

Його ворог був надто сильний. Ліп-Ліп став для Білого Зуба кошмаром. Щойно вовчєня відходило від матері, як зараз же з'являвся шибеник, біг за ним слідом, гарчав, чіплявся і, вибравши хвилину, коли поблизу не було людей, кидався на нього і змушував до бійки. А що Ліп-Ліп завжди перемагав, то ці бої йому страшенно подобалися. Для нього вони стали втіхою, а для Білого Зуба нестерпною мукою.

Білий Зуб не здавався. Він був увесь покусаний, і кожна сутичка кінчалася для нього поразкою, але дух його лишався незламним. Проте все це погано впливало на його норів. Він став злий і похмурий. Він і зроду був дикий, а від нескінченних переслідувань здичавів іще більше. Він рідко коли був веселий і безжурний, як усі його однолітки. Він ніколи не грався й не пустував із табірними щенятами. Ліп-Ліп не допускав цього. Як тільки десь поблизу собачого гурту з'являвся Білий Зуб, Ліп-Ліп налітав на нього, дражнив, знущався й кусав, аж поки не проганяв його геть.

Отже, Білий Зуб поступово втратив безтурботність, властиву його одноліткам, і видавався набагато старшим. Позбавлений змоги витратити енергію в іграх, він замкнувся в собі і швидко розвивав свій розум. Він зробився хитрий; не маючи куди дівати час, став вигадливий на всілякі каверзи. Під час загальної годівлі собаки не давали йому вхопити свою частку риби й м'яса, і він зробився спритним злодієм. Він мусив сам роздобувати собі харч і роздобував уміло. То була справжня кара для жінок. Він навчився непомітно никати по табору, знав, де і що робиться, до всього придивлявся й дослухався, усе брав собі на розум і добирав дотепних способів, як уникати свого безжального гнобителя.

Ще коли Ліп-Ліп тільки почав до нього чіплятися, він якось учинив над ним напрочуд хитру штуку і пізнав уперше насолоду помсти. Як колись Кайч, водячись з вовками, занаднувала на загибель собак, так і він заманив одного дня Ліп-Ліпа у мстиві зуби своєї матері. Тікаючи від ворога, він весь час кружляв між наметами табору. Він був спритний бігун, спритніший за всіх тамтешніх собачат, навіть за самого Ліп-Ліпа. Але на цей раз він біг не на всю силу. Він тримався не далі як на стрибок від переслідувача.

Ліп-Ліп, розпалений гонитвою і близькістю жертви, забув про обережність. Він не помітив, куди забіг, а коли схаменувся, було вже пізно. Круто завернувши за один з наметів, він наскочив прямо на Кайч, що лежала там, на прив'язі. Він з переляку заскавчав, і тої ж миті вовчиця вп'ялася в нього зубами. Утекти від Кайч було нелегко, дарма що сама вона не могла гнатися услід. Вона збила його з ніг, щоб він не міг утекти, і вп'ялася в нього зубами.

Коли ж нарешті йому пощастило відкотитися від неї кудись убік, він підвівся весь розкуйовджений, розбитий тілом і душею. Скрізь, де пройшлися зуби Кайч, стирчала збита шерсть. Він заціпенів на місці, роззявив пащу і заквилив протяжно й жалісно, як мале цуценя. Але йому не дали й наквилитись уволю. Несподівано підскочив Білий Зуб і вчепився йому в задню лапу. У Ліп-Ліпа згас весь бойовий запал, і він ганебно втік. А його недавня жертва наступала

йому на п'яти і не давала спокою, аж поки він не примчав до намету свого господаря. Тут на допомогу йому вибігли жінки і відігнали оскаженілого Білого Зуба градом каміння.

Настав день, коли Сивий Бобер вирішив, що Кайч уже не втече, і відв'язав її. Білий Зуб не тямив себе з утіхи, що мати його вільна. Він весело бігав за нею по всьому табору, і Ліп-Ліп, бачачи їх укупі, тримався від них на пристойній відстані. Білий Зуб навіть наїжувався й грізно наступав на ворога, але той не приймав його виклику. Ліп-Ліп був не дурний і хоч як горів бажанням помститися, але чекав, поки вовчєня лишиться на самоті.

Того самого дня Кайч і Білий Зуб забрели на край лісу поблизу табору. Це він завів сюди матір і, коли вона враз спинилася, силкувався заманити її далі. Рідна річка, лігво і спокій лісів вабили його, і він хотів узяти з собою й матір. Він пробіг трохи вперед, став і озирнувся. Вона не рухалася. Він жалібно завив, сховався в кущах і знову вискочив. Потім підбіг до матері, лизнув її в морду і знов утік уперед. А вона все стояла на місці. Він спинився і глянув на неї, повний туги й надії. Але вона повернула голову туди, де був табір, і його погляд згас.

Білого Зуба щось кликало в далекі простори. Його мати теж чула цей поклик. Але вона чула й інший, ще владніший поклик вогнища й людини, що на нього з усіх тварин озиваються тільки вовки та брати їхні – дикі собаки.

Кайч повернулася і поволі пішла до табору. Він тримав її в більш міцних путах, ніж прив'язь. Невидимою таємною силою люди не пускали її від себе. Білий Зуб сів у тіні під березою і тихенько заквилів.

Гострий дух сосни й тонкі аромати лісу навівали йому спогади про минуле вільне життя, яким він тішився, поки не потрапив у полон. Але він був ще дуже малий, і для нього голос людини й голос пустині були ніщо проти голосу матері. Усе своє коротеньке життя він залежав від неї. Ще не прийшла йому пора стати на власні ноги. Тож він підвівся й сумно побрів до табору. Дорогою він кілька разів сідав і тужливо вив, прислухаючись до потужних покликів, які все ще линули з надрів лісу.

У пустелі діти недовго лишаються при матері, а під владою людини часом ще менше. Так було і з Білим Зубом. Сивий Бобер був щось винен індіанцеві, якого звали Три Орли. А Три Орли збирався в подорож уздовж річки Мекензі до Великого Озера Рабів. Шматок червоної тканини, ведмежа шкура, двадцять патронів і Кайч пішли в оплату боргу. Побачивши, що Три Орли забирає його матір до себе в човен, Білий Зуб кинувся слідом за нею. Одним ударом кулака Три Орли відкинув вовчєня на берег і відчалив. Білий Зуб стрибнув у воду й поплив за човном, не слухаючи Сивого Бобра, що кликав його назад. Його охопив такий безмежний страх розлучитися з матір'ю, що в ту хвилину він зневажив навіть гнів людини.

Але люди звикли, щоб їм корилися. Сивий Бобер, розпалившись, скочив у човен і поплив навздогін за Білим Зубом. Догнавши вовчєня, він нахилився і витяг його з води. Але не кинув його на дно човна. Тримаючи його однією рукою в повітрі, він другою почав його бити. Ну й бив же він його! Рука в індіанця була важка. Кожен удар був нестерпний, а сипались вони без кінця-краю.

Під зливою ударів то з одного боку, то з другого Білий Зуб гойдався, мов збитий з ритму маятник. У ньому клекотіли різні почуття. Спочатку він здивувався. Потім на хвилину відчув страх і кілька разів заскавчав під рукою індіанця. І враз розлютився. Його вільнолюбна натура дала себе знаки – він вищірився і безстрашно загарчав в обличчя розгніваній людині. Та розгнівалася ще більше. Удари посипалися рясніше, важчі й болючіші.

Сивий Бобер бив, а Білий Зуб гарчав. Але це ж не могло тривати завжди. Хтось із них мусив поступитися, і здався-таки Білий Зуб. На нього знову напав страх. Це вперше людина так поводитися з ним. Випадкові удари дрючком чи каменем, що перепадали йому раніше, здавалися ласкою проти того, що відбувалося зараз. Він утратив мужність і почав скавчати. Від кожного удару в нього вихоплювався пронизливий вереск. Але ляк невдовзі перейшов у несамопитий жах, і його зойки злилися в безперервне виття, що не збігалось з частотою ударів.

Нарешті Сивий Бобер опустив праву руку. Білий Зуб безпорадно повис у лівій його руці і все ще скавчав. Це, напевно, задовольнило його господаря, і він грубо швиргонув його на дно човна, який увесь час плив за водою. Сивий Бобер узяв весло. Білий Зуб опинився в нього під ногами, і він грубо відштовхнув його. Вільнолюбний норів вовченяти знову повстав, і він схопив зубами взуту в мокасин ногу.

Попереднє лупцювання було ніщо у порівнянні з тим, якого йому знову довелося зазнати.

Гнів Сивого Бобра не знав меж, так само як і страх Білого Зуба. На цей раз по ньому походила не тільки рука, а й дерев'яне весло. І коли його знову пожбурили на дно човна, на його маленькому змученому тілі не було живого місця. Сивий Бобер ще раз штурхонував його ногою, тепер уже навмисно. Але Білий Зуб не вишкірив зуби. Він засвоїв ще одну науку неволі. Ніколи, ні за яких обставин не сміє він кусати свого володаря й пана. Тіло його володаря й пана священне, його не можна сквернити своїми зубами. Це тяжкий злочин, страшна образа, для якої немає ні прощення, ні забуття.

Човен торкнувся берега, а Білий Зуб лежав нерухомо, тихенько квилячи, покірний волі Сивого Бобра. А Сивий Бобер волів, щоб Білий Зуб вийшов на берег, і швиргонув його на берег так, що він важко вдарився боком об землю. Дрижачи всім тілом, Білий Зуб устав і заскиглив. Ліп-Ліп, що бачив усе з берега, накинувся на Білого Зуба, збив з ніг і вп'явся в нього зубами. Вовчєня було надто безпорадне, щоб боронитися, і йому були б непереливки, коли б не Сивий Бобер. Він підкинув Ліп-Ліпа в повітря ногою з такою силою, що той упав на землю далеко від Білого Зуба. Така була людська справедливість. І хоч який Білий Зуб був нещасний у ту хвилину, але в душі у нього ворухнулася подяка. Він покірно поплентався за Сивим Бобром через увесь табір до його намету.

І з того дня Білий Зуб запам'ятав, що право карати боги залишають собі, а тварин цього права позбавляють.

Уночі, коли все стихло, Білий Зуб згадав матір і затужив за нею. Він тужив так одверто, що розбудив Сивого Бобра, і той знову побив його. З того дня Білий Зуб сумував уже мовчки. І тільки забрівши сам на узлісся, він давав волю своїй журбі і жалібно вив на весь голос.

Під ту пору, розхвильований спогадами про печеру й рідну річку, він напевне втік би в пустелю, коли б не любов до матері. Він бачив, як люди вирушали на полювання й поверталися назад. Так само й вона могла повернутися. І, чекаючи її, він терпів неволю.

Та неволя не так уже й гнітила його. У ній багато було й цікавого. Завжди траплялося щось несподіване. Не було кінця-краю дивам, що їх творили люди, і на все він дивився з захватом. Крім того, він навчився догоджати Сивому Боброві. Покори, неухильної, сліпої покори вимагали від нього; в нагороду за це не били, і життя можна було сяк-так терпіти.

Іноді навіть Сивий Бобер сам кидав йому шматок м'яса і відганяв собак, щоб він спокійно міг попоїсти. Такий шматок м'яса мав для Білого Зуба велику ціну, далеко більшу, ніж десять шматків з рук жінок. Сивий Бобер ніколи не гладив і не пестив його. Проте чи його важка рука, чи справедливість, чи безперечна сила впливали на Білого Зуба, тільки невдовзі він і його похмурий господар заприязнилися.

Непомітно, підступом, то з допомогою дрючка, то каменя, то кулака сковували Білого Зуба кайдани неволі.

Інстинкт, який споконвіку жене вовків до людського вогнища, розвивається швидко. Розвивався він і в Білому Зубові. І потроху життя в індіанському селищі, попри всі його злигодні, ставало йому все миліше. Але сам він не підозрював цього. Він тужив за матір'ю, мріяв про побачення з нею і палко жадав опинитися знову на волі.

3

Відцуралися!

Ліп-Ліп так отруював життя Білому Зубові, що той робився ще лихіший, ніж мав би бути за своєю вовчою натурою. Скаженість взагалі була йому властива, але тепер вона вилилася через край. Навіть серед людей ішла слава про його злостивість. Що б не сталося в таборі – чи то погризуться собаки, чи то почне галасувати жінка, в якій вкрадено м'ясо, – кожен знав, що винен Білий Зуб. Люди не намагалися знайти причину такої поведінки. Вони бачили тільки, як він поводить, а поведився він погано. Білий Зуб був пролаза і злодій, капосник і забіяка. Роздратовані жінки кричали йому просто в вічі, що він паскудний вовк і що такому не минути лиха; а він лише пильно дивився на них, готовий спритно ухилитися, як тільки в нього щось пожбурять.

І ось, живучи в густо населеному таборі, він відчув, що від нього всі відцуралися. Усі молоді собаки були заодно з Ліп-Ліпом. Між ними й Білим Зубом помічалася велика різниця. Може, вони вчували в ньому дикого лісовика й інстинктивно ненавиділи його, як свійські собаки ненавидять вовків. В усякому разі вони, так само як і Ліп-Ліп, не давали йому спокою.

Почавши з Білим Зубом війну, вони знаходили підстави не припиняти її. То один, то другий собака потрапляв йому на зуби; і, слід віддати належне, він з лишком віддячував їм за все. У поєдинку він багатьох з них подолав би, але ця втіха була для нього недоступна. Щойно він починав бійку з кимось із супротивників, як умить, ніби за сигналом, з усіх кінців табору збігалися собачата й кидались на нього всі разом.

Ворогуючи з собачою зграєю, він засвоїв два важливі правила: як боронитися при масовому нападі і як, б'ючися сам на сам, за найкоротший час завдати супротивникові найбільшої шкоди. Устояти на ногах під натиском цілого гурту – значило лишитися жити, і Білий Зуб знав, як це робиться. Він, наче кіт, умів триматися на ногах. Навіть великі важкотілі собаки не могли підім'яти його під себе; хоч би як вони штовхали його чи то вбік, чи назад, лапи вовка завжди були повернуті до матері-землі.

Собаки, перед тим як битися, завжди гарчать, наїжуються, напружено й поважно виступають. А Білий Зуб не визнавав таких підготувань у поєдинку, бо при найменшій затримці налітала вся зграя собачат. Тож він мусив швиденько зробити своє діло й забиратися геть. Він не попереджав ворога про свої наміри. Не даючи йому й опам'ятатися, він наскакував, кусав і рвав за одну мить. Отак він навчився вражати швидко й жорстоко. Крім того, зрозумів, як багато важить несподіванка. Коли заскочити собача зненацька й прокусити йому плече або розшматувати вухо, перш ніж воно збагне, що діється, – то це вже майже перемога.

Він переконався, що собаку, заскоченого зненацька, дуже легко збити з ніг, а впадши, він сам підставляє під зуби супротивника ніжну шию – найвразливіше місце для укусу на смерть. Білий Зуб знав це місце. Це знання перейшло до нього від його хижих предків. І в Білого Зуба був особливий спосіб нападу: захопити собача розполохом, на самоті, збити з ніг і вчепитися зубами йому в горло.

Він був ще надто молодий, і щелепи в нього не досить ще зміцніли, щоб загризати на смерть. Але по таборі бігало чимало собачат зі слідами його зубів на шиї. І одного дня, захопивши якесь щеня край лісу, він кількома нападами перегриз-таки йому горло і урвав життя. Надвечір у таборі стояв страшений гамір. Випадкові свідки злочину Білого Зуба принесли сумну звістку господареві загризеної собаки, жінки пригадали всі крадіжки Білого Зуба, і житло Сивого Бобра оточила розлючена юрба. Але Сивий Бобер нікого не пустив до свого намету, де сховав лиходія, і рішуче відмовився видати його своїм одноплеменцям, аби вони з ним поквиталися.

Білого Зуба зненавиділи люди й собаки. Під ту пору він жодної хвилини не був у безпеці. На нього кожний собака вишкіряв зуби, кожна людина здіймала руку. Тварини зустрічали його гарчанням, люди – камінням і прокльонами. Він жив напруженим життям. Завжди тримався сторожко, ладен щомиті напасти або відбити напад, вчасно ухилитися від пожбуреного в нього каменя, спокійно й швидко знайти вихід з будь-якого становища – чи то кинутися на ворога, чи з грізним гарчанням відскочити геть.

Жодний собака в таборі, ні молодий, ні старий, не вмів так жахливо гарчати, як Білий Зуб. Гарчання буває застережливе і загрозове, і на ньому треба розумітися. Білий Зуб чудово знав, як це робиться. У своє гарчання він вкладав усе, що було в ньому злого, хижого й страшного. Ніс тоді в нього збирався у дрібненькі зморшки, хвилями здіймалася на спині шерсть, а язик то висувався, то зникав, наче червона змійка. Прищуливши вуха й виблискуючи повними ненависті очима, він люто закопилював губи, і з його вискалених зубів точилася слина. У таку хвилину він міг змусити хоч якого собаку на мить спинитися. А поки той вагався, він враз вирішував, як бути далі. Часом вагання бувало довше, і ворог зовсім відмовлявся йти в атаку. Навіть дорослих собак Білий Зуб частенько так приголомшував своїм гарчанням, що встигав достойно відступити.

Відцуравшись від Білого Зуба, оголосивши йому війну, вони тепер дорого платили за свою ненависть до нього. Як це не смішно, але, не підпускаючи його до свого гурту, вони самі ані на крок не могли відійти від зграї. Білий Зуб цього не дозволяв. Знаючи, як хитро він уміє нападати, вони боялися бігати поодиноці. І всі, oprіч Ліп-Ліпа, мусили триматися купи, щоб боронитися від свого страшного ворога, якого самі ж собі нажили. Кожне щеня, яке забігало само на берег річки, було засуджене або на смерть, або на такі пекельні муки й страх, що, тікаючи від вовчяти, своїм пронизливим скавчанням підіймало на ноги весь табір.

Навіть тоді, коли собачата добре збагнули, що мусять битися лише гуртом, Білий Зуб не забував про помсту. Він нападав на кожне з них, заскочивши його на самоті; вони ж ішли в атаку лише цілою зграєю. Угледівши Білого Зуба, вони кидалися за ним навздогін, і рятували його тільки швидкі ноги. Але горе було тому собаці, який випереджав своїх товаришів! Білий Зуб несподівано повертався, наскакував на нього і рвав на шмаття, перш ніж підспівала вся зграя. Це траплялося частенько, бо розпалені погонею собаки легко забували про обережність, а Білий Зуб – ніколи. Крадькома озираючись назад, він щохвилини був ладен вихором налетіти на занадто запального переслідувача, що вихопився наперед.

Собачата не можуть не гратися, і вороги Білого Зуба задовольняли цю потребу, перетворюючи війну з ним на цікаву забаву. Гонитва за Білим Зубом стала для них основною грою – грою часто смертельною і завжди серйозною. Але він, упевнений у швидкості своїх ніг, у свою чергу, не зупинявся перед ризиком. У ті дні, коли Білий Зуб марно чекав повернення матері, він не раз заманював зграю до лісу. Там собаки вже втрачали його слід. З галасу й гавкання він завжди знав, де вони, а сам, ледве торкаючись землі своїми оксамитовими лапами, німою тінню скрадався поміж дерев, як це робили його батько й мати. До того ж він міцніше, ніж собаки, був зв'язаний з пущею і краще знав її таємниці й хитрощі. Особливо любив він замести свій слід у воді і, причаївшись у хащі, спокійно слухати несамовитий гавкіт спантеличеної собачні. Проклятий тваринами й людьми, невгамовний, ворогуючи з усіма, він розвивався швидко, але однобічно. Не було нічого, що родило б у ньому доброту й любов. Про це він навіть і гадки не мав. Він знав тільки одне – коритися дужому й гнобити кволого. Сивий Бобер був господар і, безперечно, дужий. Тож Білий Зуб йому корився. Але молодше й менше за нього щеня було кволе, і його треба було знищити. Отже, весь розвиток його пішов у силу. У Білому Зубові розвинулися всі ті якості, які допомагали йому вистояти перед небезпекою, що часто загрожувала смертю. Він був спритніший за всіх собак, напрочуд хитрий і лихий. У його гнучкому сухорлявому тілі з залізними м'язами й жилами було далеко більше гарту, ніж у їхніх тілах; він

брав над ними гору лютістю, жорстокістю і розумом. Білий Зуб мусив стати таким, бо інакше він не вижив би в тому ворожому оточенні, де випадково опинився.

4

Слідами людей

Восени, коли дні покоротшали і почав уже дошкуляти мороз, Білому Зубові трапилася нагода втекти на волю. В індіанському таборі вже кілька днів була страшенна метушня. Літня стоянка кінчилася, і все плем'я, складаючи пожитки, ладналося на осіннє полювання. Білий Зуб пильно стежив за людьми і, коли побачив, що вони згортають намети й вантажать човни, зрозумів, що це значить. Човни відпливали один по одному, і деякі з них уже зникли з очей.

Білий Зуб твердо вирішив не йти за людьми, і з першою ж нагодою він утік до лісу.

Там, у річці, що вже бралася кригою, він заховав свої сліди і, забравшись у глиб хащі, став чекати. Білий Зуб то засинав, то знову прокидався. Так минуло кілька годин. Нараз його розбудив голос Сивого Бобра, який шукав його. Чутно було ще й інші голоси. Його шукала й жінка Сивого Бобра, і син Міт-Са.

Білий Зуб тремтів від страху. Його так і поривало вилізти зі схованки, але він притлумив своє бажання. Невдовзі голоси замерли вдалині, і він виповз з-під куща, аби переконатися, що йому пощастило втекти. В лісі вже смеркало. Він почав бігати і гратися серед дерев, тішачись, що опинився на волі. І раптом його огорнуло почуття самотності. Він сів і замислився, вслухаючись у лісову тишу. Вона його бентежила. Ані поруху, ані звуку. Йому здалося, що десь поблизу чигає на нього якась невидима небезпека. У величезних стовбурах дерев і в їх чорних тінях таїлося щось грізне.

До того ж стало холодно. Тут не було теплого намету, до якого міг би притулитися Білий Зуб. Мороз хапав його за лапи, і він почав їх підіймати: то одну, то другу. Потім поклав на них свій кудлатий хвіст, і в ту мить йому щось примріялося. У цьому не було нічого дивного. Перед його внутрішнім зором пропливли спомини. Він знову побачив людське селище, намети, яскраві вогнища. Почув верескливі жіночі скрики, грубі чоловічі голоси і собаче гарчання. Він був голодний і пригадав шматки м'яса та риби, що йому давали. А тут не було м'яса. Тут не було нічого, крім грізної німої тиші, а нею не наїсишся.

Неволя розніжила його. Залежність від людини ослабило його енергію. Він забув, як це воно – дбати про себе. Над ним спускалася ніч. Він звик до гомону і метушні в таборі, до безнастанної зміни зорових і слухових вражень. А тут нічого було робити, нічого було розглядати й слухати. Він намагався піймати хоч що-небудь, що порушувало б мертву тишу. Його гнітила бездіяльність і передчуття чогось лихого й неминучого.

Раптом він здригнувся. Щось величезне й безформне майнуло в нього перед очима. То місяць, позривавши зі свого обличчя хмари, кинув тінь від дерева. Заспокоївшись, Білий Зуб тихенько заскавчав, але зразу ж затих, щоб його часом не почуло якесь із навислих над ним страхіть.

Під тиском нічного холоду в нього над головою лунко затріщало дерево. Білий Зуб злякано завив. Не тямлячи себе від страху, він шалено помчав до табору. Його гнало непереможне бажання знов опинитися під охороною людини. Ніздрі йому лоскотав уже запах диму. У вухах бринів знайомий гомін. Він вибіг з лісу на залиту місяцем галявину, де не було ні мороку, ні тіней. Але очі його не побачили привітного селища. Він зовсім забув, що люди пішли звідти.

Його скажений біг урвався. Бігти було нікуди. Він понуро побрів по спустошеному таборі, обнюхуючи купи сміття та всякий мотлох. Він був би радий, коли б у нього полетів камінь, кинутий розлюченою жінкою; був би щасливий, коли б важка рука Сивого Бобра гнівно опустилася йому на спину; з охотою зустрівся б із самим Ліп-Ліпом і з усією зграєю полохливих гавкунів.

Він прийшов на те місце, де недавно стояло житло Сивого Бобра, сів на задні лапи і задер до місяця морду. Горло йому болісно стислося, паща розкрилася, і в одчайдушному крикові вилася уся його самотність і страх, журба за матір'ю, усі минулі боліщі, незгоди й передчуття майбутніх бід і мук. Це було протяжне вовче виття, голосне й жалібне – перше справжнє виття Білого Зуба.

Світанок розвіяв його страхи, але нагнав ще більшу тугу. Сидячи на голій землі, яка так недавно була густо заселена, він почував себе зовсім самотнім. Недовго думаючи, він завернув у ліс і побігуздовж річки вниз за водою. Він біг цілий день. Ні разу не сів відпочити. Неначе для того й на світ народився, щоб весь час бігти. Його залізне тіло не знало втоми; а коли вона нарешті прийшла, то спадкова безмірна терплячість надала йому свіжих сил і понесла його тіло вперед.

Там, де річка вливалася в урвисті береги, він обминав їх, видираючись на високі гори. Маленькі річки й потоки, що впадали в Мекензі, перепливав або переходив убрід. Часто йому доводилося бігти по ще тоненькій льодовій корі, він не раз провалювався й боровся за життя з холодною бистриною і весь час шукав стежки людей, які вели б від річки в глиб країни.

Серед звірів своєї породи Білий Зуб вирізнявся неабияким розвитком, і все ж кругозір його був не такий широкий, щоб охопити й другий берег Мекензі. Він і гадки не мав, що люди могли опинитися по той бік річки. Коли б ця пригода трапилася з ним пізніше, коли він постаршав і набрався досвіду, більше поблукав по світу й ближче познайомився з різними річками й слідами, може, це й спало б йому на думку. Але такої сили розуму він мав дійти тільки згодом.

Поки що ж він сліпо біг уперед, тримаючись лише одного берега річки.

Він біг цілу ніч, долаючи в темряві всілякі перешкоди. Вони його затримували, але страху не наганяли. Опівдні наступного дня, коли він промчав без спочинку тридцять годин, навіть його залізне тіло стомилося. Тільки завзяття поривало його далі. Він уже сорок годин нічого не їв і ослаб з голоду. Часте поринання в крижану воду теж далось взнаки. Його розкішна шуба була геть заболочена. Широкі лапи були розбиті й подряпані до крові. Він почав шкутильгати і дедалі шкутильгав дужче. А тут ще, як на гріх, небо заволокли хмари й пішов сніг – мокрий сніг, який танув під його лапами і налипав на них. Він запнув повітря непроглядною завісою, застелив усі нерівності землі, і бігти стало ще важче й болячіше.

Сивий Бобер збирався на ту ніч отаборитися по лівий бік Мекензі, бо в тому напрямі плем'я мало розпочати полювання. Але ще засвітло його дружина Клу-Куч угледіла на правому березі лося, що прийшов на водопій. Якби лось не спустився до річки, якби Міт-Са, керуючи човном, не збився через сніг з дороги, якби Клу-Куч не вгледіла лося, а Сивий Бобер влучним пострілом не вбив його, то все склалося б інакше. Сивий Бобер не спинився б на правому березі. Білий Зуб побіг би далі і зрештою або загинув би, або знайшов диких братів і до кінця днів своїх лишився б таким самим вовком, як вони.

Запала ніч. Сніг посипався густіше. Білий Зуб, тихенько скиглячи і спотикаючись, біг уперед. Раптом він натрапив на свіжі сліди, такі свіжі, що відразу впізнав їх. Заскавчавши з радості, він подався від берега до лісу. До нього долетіли звуки табору. Він побачив яскраве полум'я вогнища, Клу-Куч, яка поралася коло вечері, і Сивого Бобра. Сивий Бобер сидів навпочіпки біля вогню і їв шматок сирого сала. У людей було свіже м'ясо!

Білий Зуб знав, що дістане прочуханки. На саму думку про це він аж пригнувся до землі й наїжився. Проте рушив далі. Він ненавидів побої, боявся їх, але знав, що лупцювання не минути. Проте він знав, що в таборі він грітиметься коло вогню, буде під захистом людей і в гурті, хай у ворожому, а все ж не сам.

Скоцюрбившись, він поповз до вогню. Сивий Бобер побачив його й перестав їсти. Білий Зуб ліз дуже повільно, плазом, принижений, улесливий, покірний. Він посувався прямо до Сивого Бобра, і кожен рух для нього був справжньою мукою. Нарешті він простягся коло

ніг господаря, душею й тілом здаючись на його ласку. Зі своєї волі він прийшов до вогнища людини й під її владу. В очікуванні покарання Білий Зуб увесь тремтів. Рука над ним зробила порух. Він мимохіть пригнувся під неминучим ударом. Але його не вдарили. Він глянув крадькома вгору. Сивий Бобер надвоє розломив кусок сала. Сивий Бобер половину простягнув йому!

Дуже обережно і навіть підозріло він обнюхав дарунок, а тоді почав їсти. Сивий Бобер наказав принести м'яса Білому Зубові і, поки той їв, відганяв собак. Вдячний і задоволений, Білий Зуб розлігся коло ніг Сивого Бобра й почав дрімати, мружачи очі на теплий вогонь. Він був спокійний, що завтра йому вже не доведеться безпорадно блукати холодним похмурих лісом. Він буде в людському таборі, серед людей, яким він віднині вручав свою долю.

5

Договір

У половині грудня Сивий Бобер вирушив у подорож угору по Мекензі разом з Міт-Са й Клу-Куч. За великими саньми, що їх тягли куплені й позичені собаки, Сивий Бобер ішов сам. А другі, менші, він доручив Міт-Са, і в них були запряжені щенята. Малі санки були взяті більше для забави, ніж для діла, але Міт-Са не тямив себе від щастя, почувавши, що він працює вже як справжній дорослий чоловік. Він таки потроху привчався поганяти й муштрувати собак, а щенята призвичаювалися ходити в упряжі. Та від цих санок була й певна користь, бо на них поклали фунтів двісті речей та харчів.

Білий Зуб уже бачив собак у збруї і не дуже пручався, коли його запрягали. На шию йому наділи набитий мохом хомут, прикріплений двома посторонками до ремня, який охоплював йому груди й спину. А від цього ремня йшов довгий мотуз, прив'язаний до саней.

В упряжці Міт-Са було семеро собачат. Усім їм минуло вже по дев'ять-десять місяців, а Білому Зубові тільки вісім.

Кожне собача бігло на окремому мотузі, і кожен мотуз був довший від іншого принаймні на корпус собаки. Мотуз продівали у вправлене в сани кільце. Сани були змайстровані з березової кори, без полозів, із загнутим угору передком, що не давав їм зариватися в сніг. Це робилося з таким розрахунком, щоб вага саней і поклажі лягала на якнайбільшу поверхню снігу, бо він був дуже м'який. За тим самим принципом розподілу ваги в ширину собаки на кінцях мотузів розходилися віялом, і жоден з них не біг слідами другого.

Це мало ще одну перевагу. Різна довжина мотузів не давала можливості задньому собаці гризти переднього. А передній, щоб напасти на заднього, який біг на коротшому мотузі, мусив повернутися до нього мордою і зразу ж наражався на батіг погонича. Але найдотепніше було те, що собака, нападаючи на переднього товариша, дужче тяг сани, і що швидше вони їхали, тим швидше бігла атакована тварина. Отже, задній собака ніяк не міг догнати переднього. Чим швидше біг один, тим хутчіш тікав другий, а за ним мчала й уся упряжка разом з саньми. Отак мудро людина збільшувала свою владу над тваринами.

Міт-Са був схожий на свого батька і багато запозичив з його досвіду.

Він давно помічав, що Ліп-Ліп не дає спокою Білому Зубу; але раніше Ліп-Ліп належав іншому індіанцеві і Міт-Са тільки вряди-годи міг поцілити в нього якоюсь грудкою. Тепер же Ліп-Ліп був його власним собакою, і, щоб помститися, він прив'язав його до найдовшого мотуза. Це робило Ліп-Ліпа ватажком і здавалося навіть особливою честю; справді ж нічого почесного тут не було, і замість верховодити зграєю він став жертвою її ненависті.

Позаяк він біг на найдовшому мотузі, усі собаки завжди бачили лише кудлатий його хвіст і задні лапи; а це видовище далеко не таке страшне, як настовбурчена шерсть і вишкірені зуби. І так уже влаштований собачий мозок, що, бачачи, як Ліп-Ліп біжить уперед, його товариші були певні, що він від них тікає, і загоралися бажанням наздогнати його.

Щойно сани рушили, вся упряжка кинулася за Ліп-Ліпом, і гонитва тривала цілий день. Ображений у своїй гідності й розлючений до краю, Ліп-Ліп кілька разів обертався й наскакував на своїх переслідувачів, але Міт-Са в ту ж мить хльостав його по морді своїм тридцятифутовим, сплетеним з лосиних кишок батоном, і він мусив бігти далі. Ліп-Ліп не боявся зграї ворогів, але ненавидів батіг. Отож йому нічого не лишалося, як тільки натягати мотуза і мчати вперед від зубатих товаришів.

Але в глибині душі маленького індіанця таїлися ще хитріші наміри. Щоб підбурити собак проти ватажка, він їм показував, що ставиться до нього прихильніше, ніж до інших. Це збуджувало в них заздрість і ненависть. Він при них частував Ліп-Ліпа м'ясом, а їм не давав. Собаки просто скаженіли.

Але Міт-Са, вимахуючи батоном, не підпускав їх до Ліп-Ліпа, аж поки той не наїдався. А коли м'яса не було, Міт-Са відганяв усіх собак від Ліп-Ліпа і удавав, що годує його.

Білий Зуб охоче взявся до роботи. Йому було не так легко, як іншим собакам, підкоритися владі людей, і тепер він добре розумів, що марна річ іти супроти їхньої волі. До того ж ганьба, якої він зазнав від собачої зграї, принизила її в його очах, а людей звеличила. Він не звик шукати товариства собі подібних. Матір він майже зовсім забув, і єдине, що йому лишилося, – це вірно служити людям, яких він визнав за своїх господарів. Тож він ретельно працював, добре засвоював муштру і слухався. Він у роботі був відданий і запопадливий. Вовк і дикий собака завжди такі, коли їх приручити, а в Білого Зуба ці риси на диво були розвинені.

Білого Зуба з іншими собаками єднала тільки ворожнеча. Він не звик з ними гратися. Він умів тільки битися з ними – і щедро віддячував їм за кожну кривду тих лихих для нього днів, коли Ліп-Ліп був справжнім ватажком. Тепер же Ліп-Ліп передував тільки тоді, як мчав на довжелезному мотузі на чолі упряжки. Під час стоянок він бігав за Міт-Са, Клу-Куч та Сивим Бобром. Він не насмілювався відходити від людей, бо на нього гострили зуби всі собаки і він сам зазнав усієї тяготи гоньби, яку нещодавно терпів від нього Білий Зуб.

Коли згряя відщуралася від Ліп-Ліпа, ватажком міг би стати Білий Зуб. Та для цього він був занадто похмурий і замкнутий у собі. Він тільки верховодив товаришами по упряжці, а взагалі їх зневажав. При зустрічі з ним вони завжди звертали з дороги, і навіть найсміливіші з них не зважувалися вкрасти в нього м'ясо. Навпаки, вони похапцем з'їдали свій шматок, щоб він часом його не вихопив. Він заковтував свою частку в одну мить. І лихо було тому собаці, який не встиг на той час упоратися зі своєю. Він гарчав, вишкіряв зуби – і бідоласі доводилося виливати своє обурення перед байдужими зорями, тоді як Білий Зуб спокійно кінчав його вечерю.

Час від часу то одне, то друге собача зчиняло бунт проти Білого Зуба, але він швиденько втихомирював їх. Для нього це було лише зайвою вправою. Він пильно оберігав свою самотність і не раз вступав за неї до бою. Але такі бої кінчалися швидко. Собаки не могли змагатися з ним. Він заподіював рани супротивнику, не давши йому отямитися, і собака, ще навіть не вплютавшись у бійку, уже весь був заюшений кров'ю.

Білий Зуб муштрував своїх товаришів так само суворо, як люди свою упряжку. Він ні в чому їм не потурав. Вимагав до себе беззаперечної пошани. Між собою вони могли робити що завгодно. До цього йому було байдуже. Аби вони давали йому спокій, звертали з дороги, коли він з'являвся серед них, і визнавали його владу. Досить було комусь із них вишкірити зуби або настовбурчити шерсть, як він наскакував, лютий і безжальний, і вмить доводив неслухняному його провину.

Він був страшний тиран. Його влада була тверда мов криця. Він безпощадно гнобив усе кволе. Недарма в дні далекого дитинства він провадив запеклу боротьбу за існування. Удвох із матір'ю, самотні й безпомічні, вони дбали самі за себе й вижили серед жорстокої пустелі. І недарма він навчився причаюватися, коли повз нього проходив хтось сильніший. Він утискав

кволого, але поважав дужого. І коли Сивий Бобер зустрічав під час своєї довгої подорожі стоянки інших людей, Білий Зуб ходив поміж чужими дорослими собаками тихо і сумирно.

Так спливали місяці. Сивий Бобер усе ще був у дорозі. Від довгої путі й натувної праці в упряжі Білий Зуб тільки міцнішав тілом, а розумом він теж сягнув далеко. Він уже досконало знав той світ, у якому жив. Погляди його були суворі й матеріалістичні. Світ здавався йому жорстоким і брутальним, без теплоти, без ласки, без любові й ніжності.

Він не почував прихильності до Сивого Бобра. Сивий Бобер був немилосердний. Білий Зуб охоче визнав його владу, але вона спиралася на розумову перевагу й грубу силу. У самій істоті Білого Зуба щось потребувало такої влади, бо інакше він не повернувся б із пустелі до людини, щоб схилити перед нею голову. Але в його душі були глибини, яких іще ніхто не зміряв. Добре слово, ласкавий дотик Сивого Бобра, можливо, й знайшли б у них відгук. Але Сивий Бобер ніколи не гладив його, ніколи не казав привітних слів.

Це було йому не властиво. Сивий Бобер був дикун і правив по-дикунському. Він чинив правосуддя дрючком, карав за провину болючими ударами і нагороджував за послугу не милістю, а тільки звільненням від кари.

Білий Зуб навіть не уявляв собі, скільки щастя могла б дати йому людська рука. Він не любив людських рук, не довіряв їм. Правда, вони іноді приносили м'ясо, але частіше біль. Краще було держатися від них якнайдалі. Вони шпурляли каміння й дрючки, шмагали батогами, били кулаками і торкалися його лише для того, щоб ущипнути, вдарити або штовхнути. У стрічних селищах він здибувався з дітьми й пересвідчився, що їхні руки теж жорстокі. Раз один крихітний хлопець ледве не вибив йому око. Після того він став боятися дітей. Він їх ненавидів. Коли вони підходили зі своїми лиходійними руками, він забирався геть.

Одного разу Білий Зуб, повставши проти зла від людських рук, трохи зламав установленний Сивим Бобром закон, який гласив, що покусати людину – непростий злочин. Це трапилось у селищі коло Великого Озера Рабів. За звичаєм усіх собак, в кожному селищі Білий Зуб шукав чого-небудь поїсти. Якийсь хлопець рубав сокирою мерзлу лосину, і на всі боки летіли в сніг шматочки м'яса. Білий Зуб спинився і почав їх підбирати. Тоді хлопець поклав сокиру і схопив здоровенного дрючка. Білий Зуб устиг відскочити, й дрючок у нього не влучив. Хлопець погнався за ним. І Білий Зуб, не знаючи ходів і виходів у чужому селищі, зненацька опинився між двома наметами, притиснутий до великого земляного валу.

Діватися було нікуди. Єдиний вихід загородив хлопець. З дрючком наготові він наступав на загнану в закутень жертву. Білий Зуб скипів. Він весь наїжився і загарчав. У ньому було ображене почуття справедливості. Він знав закон добування їжі. Усі обрубки м'яса належали собаці, який знайшов їх. Він не зробив нічого поганого, нічого беззаконного, а хлопець намірявся його бити. Білий Зуб і сам не знав, як усе сталося. Він просто оскаженив від люті. Усе зчинилося на диво швидко. Хлопець і незчувся, як уже лежав на снігу з прокушеною рукою, в якій допіру був дрючок.

Білий Зуб розумів, що порушив закон. Він вп'явся зубами в тіло людини і тепер не смів сподіватися нічого, крім страшної кари. Він побіг до свого господаря і припав йому до ніг, шукаючи захисту. Покусаний хлопець і його батьки теж прийшли до Сивого Бобра і зажадали розправи над злочинцем. Але вони нічого не добилися. Сивий Бобер заступився за Білого Зуба. Боронили його і Міт-Са і Клу-Куч. Прислухаючись до сварки і стежачи за гнівними рухами людей, Білий Зуб догадався, що вчинок його виправдано. І тут йому стало зрозуміло, що між людьми є різниця. Від своїх господарів він мусив усе приймати покійно – і справедливість, і кривду. Але зовсім не повинен був терпіти несправедливість чужих людей. Він мав право відповідати на неї зубами. І це теж був закон людей.

Ще не скінчився день, як Білому Зубові довелося докладніше обізнатися з цим законом. Міт-Са, збираючи в лісі дрова, стрінув хлопця, якого покусав Білий Зуб. Хлопець був не один, а з товаришами. Зчинилася сварка. Усі хлопці накинулися на Міт-Са. Він потрапив у скрутне

становище. З усіх боків на нього сипались удари. Білий Зуб спочатку тільки дивився. Це була справа людей, і його вона мало обходила. Але раптом він зміркував, що то б'ють Міт-Са. Він не роздумував, що йому робити. Він враз оскаженів і вривався в юрбу забіяк. Через кілька хвилин з поля бою тікали всі хлопці, доводячи кривавими слідами на снігу, що Білий Зуб не сидів там без діла. Коли Міт-Са розповів про все батькові, Сивий Бобер велів принести Білому Зубові м'яса. Він велів дати йому багато м'яса. І Білий Зуб, наївшия донесхочу, куняв коло вогню, цілком переконаний, що вірно розуміє людські закони.

Згодом Білий Зуб дізнався про право власності і про свій обов'язок охороняти власність. Від охорони тіла свого господаря до охорони його майна був один крок, і він цей крок зробив. Те, що належало Сивому Боброві, треба було захищати проти всього світу. Ради цього можна було й кусати інших людей. Це ж було не тільки блюзнірство, а й великий ризик. Люди всемогутні, і собака їм не рівня. Проте Білий Зуб ставав з ними в бій віч-на-віч, завзятий і безстрашний. У нього обов'язок брав гору над боязню, і лиходії пересвідчувалися, що добро Сивого Бобра краще не займати.

Білий Зуб швидко втямив, що злодійкуваті люди звичайно дуже полохливі і тікають за перших ознак тривоги. Білий Зуб також помітив, що скоро він зчиняв переполох, йому на поміч приходив Сивий Бобер. Білому Зубові було зрозуміло, що злодій боявся не його, а Сивого Бобра. Білий Зуб не гавкотом сповіщав про біду. Він ніколи не гавкав. Він просто кидався на непроханого гостя й хапав його зубами. А що він мав сувору вдачу й не водився з собачнею, то з нього був чудовий сторож. Сивий Бобер нахваляв його і розвивав у ньому цю рису, і зрештою лютий, невгамовний, дикий норов Білого Зуба став ще лихіший.

Минали місяці, і договір між собакою й людиною дедалі міцнішав. Це був той самий давній договір, яким зв'язав себе з людиною перший вовк, що прийшов до її вогнища. І йдучи за прикладом усіх приручених вовків та диких собак, Білий Зуб з'ясував собі умови цієї угоди. Вони були прості. Він віддавав свою волю. Від людини діставав він їжу й вогонь, захист і приязнь. За те він стеріг добро свого господаря, боронив його тіло, працював на нього й повністю йому корився.

Білий Зуб служив з обов'язку й страху, а не з любові. Він не знав, що таке любов. Йому ще ніколи не доводилося любити. Кайч стала далеким спогадом.

Віддавшись людині, він не тільки забув пустелю і свій рід. Якби він знов зустрівся з Кайч, то, вірний договору, навіть ради неї не покинув би Сивого Бобра. Відданість людині була йому законом, вищим за любов до волі, до свого роду й до своєї матері.

6

Голод

Наставала весна. Довга подорож Сивого Бобра скінчилася. Був квітень. Білому Зубові якраз минув рік, коли він повернувся до знайомого селища і Міт-Са зняв з нього збрую. Хоч Білий Зуб не дійшов ще повного розвитку, але після Ліп-Ліпа був найбільший серед своїх однолітків. Від батька-вовка і від Кайч він успадкував силу й зріст і завбільшки був уже з дорослого собаку. Але він ще як слід не сформувався. Тіло в нього було тонке, довгасте і більш жилаве, ніж м'ясисте. Шерсть він мав сіру, чисто вовчу, і на вигляд був справжній вовк. Домішка собачої крові, якою наділила його Кайч, не позначилася на ньому фізично, але характер його формувалася не без її участі.

Він блукав по селищу і зі спокійним задоволенням впізнавав людей, яких він там бачив до подорожі. Зустрічав він тут і щенят, що попідростали за цей час, і дорослих собак, які тепер не здавалися йому такими великими й страшними. Він уже їх майже не боявся і походжав серед зграї з легкою безтурботністю. Це почуття було для нього нове й приємне.

У селищі жив старий сивий пес Безік. Раніш йому треба було тільки вискалити зуби, як Білий Зуб, зіщулившись від страху, чимдуж тікав.

Від нього Білий Зуб довідався колись про всю свою нікчемність і саме після зустрічі з Безіком почув тепер у собі велику перемену. Тим часом як Безік з літами все слабшав, Білий Зуб тільки вбивався в силу.

Білий Зуб випадково дізнався про свої нові взаємини з собачим світом. Це сталося тоді, коли індіанці розбатовували шойно забитого лося. Він потягнув собі копито й кусок ноги, на якій було ще трохи м'яса. Відбігши від собак, що гризлися за кожен кісточок, він заховався в кущах і взявся було їсти, коли раптом на нього накинувся Безік. Недовго думаючи, Білий Зуб двічі куснув його й відскочив геть. Безік був у край здивований зухвальством і швидкістю атаки. Він стояв і спантеличено дивився на Білого Зуба й на сиру червону кісточку, що лежала між ними.

Безік був старий пес і вже зазнав на своїй шкурі силу молодих собак, з яких він так любив знущатися. То була гірка пілюля, але він через силу ковтав її, прикликаючи на поміч усю свою мудрість. Коли б з ним трапилось отаке в минулі дні, він у пориві справедливого гніву вмить насів би на Білого Зуба. Але тепер сили вже зраджували його і він не смів собі цього дозволити. Він тільки люто наїжився і грізно, поверх жаданої кістки, подивився на Білого Зуба. А той, охоплений ураз знайомим страхом, знітився, зів'яв, мов маленьке щеня, і вже подумував, як би утекти, не зазнавши ганьби.

І тут Безік схибив. Коли б він обмежився грізним поглядом на ворога, все було б гаразд. Білий Зуб, надумавши відступати, таки відступив би, і м'ясо дісталось б старому. Але Безік не схотів чекати.

Він був певний, що перемога за ним, і ближче підійшов до кістки. Коли він нахилив голову й безжурно обнюхав здобич, Білий Зуб злегка настовбурчився. Навіть і тоді ще для Безіка не пізно було врятувати становище. Коли б він просто став над кісткою з піднятою мордою і ще раз гнівно глянув би на Білого Зуба, той неодмінно утік би. Але свіже м'ясо шибонуло йому в ніс: він не стерпів і відкусив шматочок.

Це вже було занадто. Білий Зуб ще не забув, як кілька місяців він верховодив цілою упряжкою собак, і йому не під силу було мовчки дивитися, як хтось жере його м'ясо. Вірний звичці, він без ніякого попередження накинувся на загарбника і враз роздер йому вухо. Безік остовпів з несподіванки, але так само несподівано зазнав ще більшого лиха. Він раптом упав на землю з прокушеною шиєю. Поки він силкувався звестися на ноги, Білий Зуб устиг двічі рвонути його за плече. І все це робилося з неймовірною швидкістю.

Старий спробував вчепитися в ворога, та тільки люто клацнув зубами. Ще мить, і він відскочив від м'яса з розкряним носом.

Тепер уже над кісткою, грізно наїжившись, пильнував Білий Зуб, а Безік стояв осторонь, готовий відступити. Він не наважувався битися з юним, швидким як блискавка, псом і зайвий раз мусив відчувати всю гіркоту старечого безсилля. Він зробив героїчну спробу зберегти свою гідність. Спокійно повернувшись спиною до молодого ворога, немов ні сам ворог, ні його кістка не варті були його уваги, він велично пішов собі геть. І тільки зійшовши з очей Білого Зуба, спинився і став зализувати свої криваві рани.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.